

• PERSONÁLIE •

DOMINIKA DINUŠOVÁ

Héctor Pablo Agosti

The life and work of Argentine philosopher and writer Héctor Pablo Agosti is almost unknown to contemporaries. His emphasis on culture, the role of intellectuals, and, eventually, his requirement of a new ideological hegemony as part of a broad-based social change, makes Agosti a modern thinker. Agosti offers a comprehensive critique of contemporary socio-economic relations, providing an in-depth analysis of the status and role of intellectuals as creators of a new ideological hegemony that will become an integral part of the social struggle. His revolutionary concept of new society is also reflected in his literary musings, which culminate in his concept of a „New Realism“. The paper seeks to acquaint the reader with the key aspects of Agosti’s work, emphasising the topicality of his approach.

Key words: Agosti; culture; ideology; intellectual; revolution; new realism; socialism

*„Prvý raz som počula o Agostim z úst Juana Carlosa Pontantiera, ktorý mal to šťastie, a poznal ho osobne. Vrazil: ‚V práci v Kultúrnej komisii Federácie komunistckej mládeže mala strana kultúrny masový front, ktorý sa volal Casa de la Cultura. Stál na ulici Córdoba a Riobamba. Raz ma tam poslali, aby som spolupracoval v organizovaní tých najmladších z Casa. Muž zo strany v Casa de la Cultura bol Héctor, bol to Agosti. Tak sme sa spoznali (...) V tej dobe vyšla Agostiho kniha, ktorú považujem za jeho najdôležitejšiu, a ktorá sa volá Echeverría. Vyšla presne v čase výročia Echeverría, v päťdesiatom prvom, na Echeverriovu storočnicu. Choval som k nej obrovský obdiv. Po našom stretnutí som ju začal čítať a potom som hľadal ďalšie jeho knihy, Cuaderno de bitácora, El Hombre prisionero, prvú, ktorú napísal ešte vo väzení, keď mal niečo vyše tridsať... A teda, bola to Osobnosť...‘ Ešte v ten deň mi požičal Agostiho knihu, a keď som ju dočítala, pochopila som obdiv, o ktorom Pontantiero hovoril. Jeho štýl, v niektorých momentoch až príliš zložitý, a jeho záujem o témy, ktoré takmer štyridsať rokov boli stále živé, ma primäli k čítaniu ďalších jeho prác. Všetky ma utvrdili v nadšení z jeho osobnosti, a tak považujem za nutné odčiniť zabudnutie na jedného z najžiarivejších intelektuálov argentínskej ľavice,“ píše vo svojej knihe *El hombre de ayer y de hoy (Človek včerajška a dneška)* Alexia Massholder.*

Héctor Pablo Agosti patril vo svojej dobe k jedným z najdôležitejších osobností kultúrneho života v Argentíne. Ak hovorí Alexia Massholder o jeho zabudnutí v krajine, v ktorej pôsobil a ktorá ho neraz ocenila, čo môže povedať čitateľ úplne vzdialeného regiónu sveta? Slovenský čitateľ pozná Agostiho z krátkej zmienky vo filozofickom slovníku, ktorý vyšiel po období, keď

Agosti prednášal vo východnej Európe.¹ Zmienku o jeho diele nachádzame aj v knihe *Marxistická filozofia v súčasnom svete* z roku 1986.² Súčasná filozofická literatúra, minimálne v stredo európskom kontexte, sa o Héctorovi Pablovi Agostim nezmieňuje. Prvý dôvod, ktorý sa núka na vysvetlenie takýchto strát z našich obzorov, je marxistická orientácia autora. Akoby po roku 1989 filozofi rozvíjajúci marxistickú tradíciu prišli o hodnotu a vážnosť, ktoré by ich boli zaradili medzi reprezentatívne dejiny filozofie. Rovnako môžu byť dôvodom i geografická vzdialenosť a kultúrna odlišnosť, ktoré sa dnes stávajú skôr múrom oddeľujúcim dva zdanlivo odlišné svety než mostom k poznaniu inakosti. Môžeme však tvrdiť, že Agostiho odkaz je bezvýznamným a neprínosným bez toho, aby sme sa naň bližšie pozreli? Môže ešte dnes prehovárať k súčasníkovi, a to dokonca i k súčasníkovi na Slovensku, zabudnutý argentínsky marxista? Môže naše obzory niečím obohatiť? Môže byť jeho myslenie zdrojom ďalších myšlienok a výzvou na ich rozvíjanie, alebo ho treba odhodiť na smetisko dejín spolu s tými ďalšími, dnes často biľagovanými „papagájmi“ opakujúcimi marxistické „dogmy“?

Čítajúc riadky Héctora Pabla Agostiho sa naskytajú mnohé podnety, ktoré sú aktuálne i v súčasnosti, a to naprieč hranicami, vekom či dejinami. Jeho vždy kritický a tvorivý prístup k teórii, praxi, k životu spoločnosti a zároveň hodnotné estetické spracovanie nás na jednej strane núti prehodnocovať samotný obsah Agostiho príspevku do dejín filozofie, na strane druhej otvára aj otázky kultúrneho zakotvenia filozofie, jej štýlu, prehovoru k ľuďom a jej vzťahu k umeniu. Otvára bránu k odlišnému ponímaniu sociálnej filozofie, ktorá pramení z kultúry a ktorá ju spätne utvára, ktorá nestojí mimo literatúry a umenia, ktorá nie je predurčená zotrvať len na akadémii, ale je prijímaná ľuďmi rôzneho zamerania.

Pohľad do biografie

Héctor Pablo Agosti sa narodil 20. augusta roku 1911 v Buenos Aires. Tak ako mnoho jeho súčasníkov aj on sa nadchol pre komunistické myšlienky a v roku 1927, teda už ako šestnásťročný, sa pričlenil k FEDE (Federación Juvenil Comunista) – mládežníckej organizácii PCA (Partido Comunista Argentino). Postoje, ktoré ho motivovali k politickej angažovanosti, si zachoval po zvyšok svojho života. Napriek nezhodám vnútri komunistickej strany Agosti zastával rôzne funkcie a rady tejto organizácie nikdy neopustil.

Už v roku 1928 sa zúčastnil ako zástupca mládeže na VII. zjazde komunistickej strany. V tom istom čase začal viesť oficiálny časopis FEDE – *Juventud Comunista (Komunistická mládež)*. Čoskoro ho uchvátila osobnosť a vzor materialistického intelektuála Aníbala Ponceho (1898 – 1938)³ na základe jeho prác sa rozhodol zaujať rovnaký humanistický postoj. Ten mu umožnil hlbšie rozvíjať politickú ideológiu. Pod intelektuálnym vplyvom Ponceho sa v roku 1929 zapísal

¹ Pozri viac: *Filozofický slovník*, Bratislava : Pravda 1986, heslo *Agosti*, s. 12.

² Pozri viac: *Marxisticko-leninská filozofia v súčasnom svete. II. zv.: Marxisticko-leninská filozofia v kapitalistických krajinách*. Bratislava : Pravda 1986, kap. 8 *Marxistická filozofia v Argentíne*, s. 377 – 412.

³ Argentínsky esejista, spisovateľ, psychológ a politik. V roku 1920, známy ako José Ingenieros, viedol *Filozofický časopis*. V roku 1930 sa stal spoluzakladateľom Voľného kolégia vyšších štúdií (Colegio libre de los Estudios Superiores), v rámci ktorého publikuje periodikum *Cursos y Conferencias*. Politicky sa aktivizoval v Komunistickej strane Argentíny a v roku 1935 založil Asociáciu intelektuálov, umelcov, novinárov a spisovateľov (Asociación de Intelectuales, Artistas, Periodistas y Escritores – AIAPE), ktorej sa stal prvým prezidentom. Pre svoju politickú činnosť musel opustiť Argentínu. Neskôr prednášal v Mexiku psychológiu, etiku a sociológiu.

na Filozofickú fakultu Univerzity v Buenos Aires. V časoch, keď sa medzi ľavicovými prúdmi zdôrazňovala potreba univerzitnej reformy, stal sa Agosti jedným z najagilnejších vodcov študentského politického hnutia. Sám Aníbal Ponce sa aktívne usiloval o presadenie reforiem na univerzitách a vystupoval ako jeden z hlavných predstaviteľov tohto širokého politického hnutia. Svoje myšlienky rozvinul v niektorých významných prácach: *Condiciones para la Universidad Libre (Podmienky slobodnej univerzity)* a *Educación y Luchas de Clases (Vzdelanie a triedne boje)*. Spolu s ďalšími študentmi Agosti za podpory Aníbala Poncela následne organizuje *Partido Reformista de Izquierda* (Reformistickú stranu ľavice). V spolupráci s ostatnými skupinami podobného zamerania zakladá neskôr zoskupenie *Insurrexit*. Cieľom tohto zoskupenia bolo zaviesť na univerzite princíp triedneho boja. Výstupom aktivít bola publikácia *Crítica a la Reforma Universitaria (Kritika univerzitnej reformy)*. Vyšla v roku 1933 v piatich číslach populárneho časopisu *Cursos y Conferencias*, ktorý vydávalo *Colegio Libre de Estudios Superiores* založené Aníbalom Poncem, Luisom Reissigom, Robertom Guistim, Carlosom Iburgurenom, Narcisom, L. Laclauom, a Alejandrom Kornom v roku 1930. Úlohou zoskupenia *Insurrexit* bolo utvoriť priestor na vyššiu kultúru, paralelne k antireformistickej politike, ktorá na univerzitách dominovala. Tento priestor mal spájať široké spoločenské vrstvy obyvateľstva za účelom presadiť v kultúre jasnú politickú konotáciu. Členom zoskupenia bol i mladučký Ernesto Sábato, ktorý napísal zúrivý pamflet s názvom *Quince Años de Derrotas Bajo el Signo de la Reforma (Pätnásť rokov porážok pod znakom reformy)*. Aj Agosti sa stal autorom viacerých horlivých článkov, čo si v tomto turbulentnom historickom období Argentíny, ktoré historici označujú aj ako „hrozná dekáda“, vypýtalo svoju daň vo forme krátkodobých i dlhodobějších pobytov vo väzení. Príčinou sa stala horlivá politická agitačná činnosť či kritické články. Napriek tomu priniesli Agostimu zaslúženú intelektuálnu prestíž. V roku 1930 bol vo svojej intelektuálnej a publicistickej činnosti obmedzený prenasledovaním a väznením, ktoré trvalo do roku 1932. Sotva sa dostal na slobodu, za diktatúry José Evarista Uriburu bol opäť uväznený na 4 roky (1933 – 1937). Počas tohto nevyhnutného odlúčenia napísal niekoľko politických esejí, ktoré po jeho návrate na slobodu vyšli v súbornom zväzku. Jeho prvá publikácia tak niesla príznačný názov *El Hombre prisionero (Väznený človek, Buenos Aires, 1938)*. Agosti v niekoľkých esejach objasnil vlastné východiská rozvíjania svojej teoretickej práce. Za hlavné línie hispánskeho revolučného myslenia Ameriky považuje tvorbu Peruánca José Carlosa Mariáteguiho⁴ a kubánskeho vodcu študentského hnutia Julia Antonia Mellu⁵. Opomenul mená hlavných predstaviteľov komunistickej strany, od ktorých

⁴ José Carlos Mariátegui (1895 – 1930) bol peruánskym filozofom, novinárom a spisovateľom, zakladateľom Socialistickej strany Peru (Partido Socialista Peruano), neskôr premenovanej na Komunistickú stranu Peru (Partido Comunista Peruano). Patrí medzi hlavných predstaviteľov revolučného myslenia v Latinskej Amerike. Za jeho najvýznamnejšie dielo sa pokladá *Sedem esejí o interpretáci peruvánskej reality (Siete Ensayos de Interpretación de la Realidad Peruana)*, v ktorom na opis dejín Peru aplikuje marxistické kategórie. Bol zakladateľom početných periodík, z ktorých najvýraznejším bol časopis *Amauta*. Jeho cieľom bolo vytvoriť spoločnú platformu intelektuálov a robotníkov, pozdvihnúť kultúrne prostredie Peru zameraním sa na pôvodné inšpiračné zdroje a indiánskych autorov. Mariátegui sa hlásil k marxistickej tradícii, antropologickému humanizmu, emancipácii pôvodného indiánskeho obyvateľstva Peru, k socialistickej revolúcii ako výrazu prekonania kapitalistických vzťahov, ktoré sa negatívne podpisovali na každodennom živote peruánskeho obyvateľstva. Za svoje myšlienky a aktivity bol so svojou rodinou viackrát stíhaný. Zomrel na následky zranenia z mladosti.

⁵ Julio Antonio Mella (1903 – 1929) bol kubánsky novinár a revolucionár. Ako študent založil časopis *Alma Mater*, neskôr pôsobil ako redaktor a šéfredaktor ďalších študentských periodík. V roku 1922 stál pri založení Študentskej univerzitnej federácie (Federación Estudiantil Universitaria -FEU), kde pôsobil najskôr ako sekretár, neskôr ako prezident. Pod jej vedením sa konal Prvý národný študentský kongres, na ktorom z iniciatívy J.A. Mellu vznikla *Deklarácia práv a povinností študenta (Declaración de los Derechos y Deberes del Estudiante)*, v ktorej sa deklaruje povinnosť študentov

sa v tom čase odklonil, a tak pre ústredných funkcionárov PCA Victoria Codovilla a Rodolfa Ghioldiu nebol Agosti vzorom mladého revolučného ľavicového intelektuála.

Po návrate z väzenia sa Agosti ocitol v zložitej situácii. Na jednej strane mal spory s predstaviteľmi PCA a na strane druhej ešte vždy rezonovali problémy s politickým režimom, ktoré sa prejavili opätovným väznením. Pre svoju plamennú obhajobu slobôd a zarytý odpor k akejkoľvek forme autoritárskej vlády sa ešte tri razy vrátil do väzenia. Existenčné prostriedky na život mu v tomto čase zabezpečovala práca literárneho kritika, ktorú vykonával popri politickej činnosti od roku 1928. Jeho prvé literárne kritiky, recenzie a články vyšli v časopise *Claridad*, no neskôr sa podieľal i na tvorbe periodík ako *Bandera Roja*, *Nosotros*, *Cursos y Conferencias*, *Orientación*, *Crítica*, *Clarín*. Počas novinárskej kariéry sa dostal do vedenia časopisov *Expresión* a *Nueva Gaceta*. Najvýraznejší úspech v tejto oblasti zaznamenal na čele časopisu *Cuadernos de Cultura* (*Zošity z kultúry*) spolu s Robertom Salamom a Juliom Luisom Peluffom. Agosti premenil časopis na jedno z najvýznamnejších diskusných fór o argentínskych dejinách a myslení. Tým, že jednotlivé príspevky nezriedka zdôrazňovali špecifickosť geokultúrneho rozsahu, čo malo akcentovať výhrady proti tlaku z Moskvy a voči prosovietsky orientovaným komunistom, akými boli už spomínaní Condovilla a Ghioldi, sa autori periodika snažili udržať komplexnosť politickej rovnováhy. Nikdy sa však neodchýlili od marxistickej tradície, ktorá spolupracovníkov a redaktorov časopisu *Cuadernos de Cultura* inšpirovala a spájala. Vďaka svojej bohatej a obsažnej publikačnej činnosti sa Héctor Pablo Agosti držal medzi poprednými intelektuálmi svojej doby celé štvrtstoročie (1951 – 1976). V čase, keď zastával vedúcu funkciu v *Cuadernos de Cultura*, bol už Agosti uznávaným esejistom pre svoju prácu *El Hombre prisionero*, ale aj pre ďalšie publikácie, ktoré mu v tomto období vychádzajú: *Cuaderno de bitácora* (Buenos Aires, 1942) a *Defensa del Realismo* (Montevideo, 1945), ktoré získalo ohlas v ostatných krajinách Latinskej Ameriky a Európy. Francúzsky filozof Henri Lefebvre napísal Agostimu dokonca list, v ktorom vyjadruje svoje uznanie, „*že len málo textov je napísaných tak vážne a hlboko ako tieto riadky*“.

Začiatkom 50. rokov redakciu *Cuadernos de Cultura* zrušili. Zhodou okolností sa v tom istom období Héctor Pablo Agosti rozhodol podniknúť neľahký zámer. Zaujatý myšlienkami Antonia Gramscioho podujal sa sprostredkovať a rozšíriť myslenie tohto talianskeho komunistického intelektuála vo svojej krajine. V roku 1950 preložil slávne Gramscioho listy, v rokoch 1962 a 1968 urobil to isté s Gramscioho dielom *Zošity z väzenia*. Z jeho iniciatívy boli tiež preložené diela *Histotrický materializmus a filozofia Benedetta Croceho* (*El Materialismo Histórico y la Filosofía de Benedetto Croce*, 1958), *Intelektuáli a organizácia kultúry* (*Los Intelectuales y la Organización de la Cultura*, 1960), *Literatúra a národný život* (*Literatura y la Vida Nacional*, 1961) a *Poznámky o Machiavellim, politike a modernom štáte* (*Notas sobre Maquiavelo, sobre política y sobre el Estado moderno*, 1962). Agosti bol vo svojom zámere šíriť Gramscioho myslenie natoľko zainteresovaný a húževnatý, že s odstupom času je zrejmé, že myšlienky Gramscioho

aplikovať svoje poznatky na spoločnosť a rozširovať ich najmä medzi robotníkmi. Tento kongres jednohlasne odmietol Plattov dodatok, ktorý legitimoval prípadné vojenské intervencie USA na Kubu. V roku 1924 zakladá Mella Antiklerikálnu ligu (Liga Anticlerical) a v roku 1925 spolu s Carlosom Baliňom, José Miguelom Pérezom, Alfonsom Bernal del Riesgom zakladá Komunistickú stranu Kuby (Partido Comunista Cubano). Za svoje aktivity musel v roku 1926 odísť z Univerzity aj z krajiny. V Mexiku pokračoval vo svojej horlivej politickej činnosti. Založil Asociáciu nových revolučných emigrantov Kuby (Asociación de Nuevos Emigrados Revolucionarios Cubanos – ANERC), v roku 1927 sa zúčastnil na Kongrese proti koloniálnemu útlaku v Bruseli, následne ako delegát na IV. zjazde Internacionály v ZSSR. V roku 1929 bol v Mexiku zavraždený.

boli vlastné Argentíne a prostredníctvom nej i Latinskej Amerike skôr, než sa dostali do krajín, v ktorých mali potom najväčší ohlas (Spojené štáty, Veľká Británia, Nemecko, Francúzsko). Gramscioho vplyv sa prejavil i v diele samotného Agostiho. V eseji *Echeverría* (1951) použil na skúmanie argentínskej národnej kultúry 19. storočia podobné analytické kategórie ako Gramsci. Dospel k záveru, že v uvedenej perióde sa historická úloha argentínskej buržoázie vyčerpala. Inými slovami, Agosti sledujú vzory, ktoré aplikoval Gramsci na taliansku kultúru, tvrdil, že argentínska buržoázia trpí absolútnou politickou impotenciou. Toto stanovisko vyvolalo opäť spory s predstaviteľmi PCA, ktorí oficiálne zastávali názor, že práve buržoázia prispeje k demokratizácii krajiny.

Gramsci inšpiroval Agostiho aj vo svojom vlastnom diele. V eseji *Nación y Cultura* (Buenos Aires, 1959) objavuje Gramscioho idey, aby poukázal na akútnu potrebu modernizovať, aktualizovať a obohatiť komunizmus o nové smery zachytené demokratickými spoločnosťami celého sveta. Historické udalosti roku 1959 a začiatku 60. rokov sa stali inšpiráciou a podnetom pre mnohých latinskoamerických intelektuálov. Výnimkou nebol ani Agosti. Pod vplyvom kubánskej revolúcie Agosti podnecuje vznik inovatívneho prúdu vnútri PCA. Inšpiratívne malo byť čítanie Agostiho a Gramscioho textov, ich reflexia a diskusia o kultúrnej situácii v Argentíne, no i na celom americkom kontinente. Agosti sa však neodvážil tieto divergencie aplikovať i na oblasť politických myšlienok, pretože nechcel urobiť radikálny krok, ktorý by viedol k definitívnemu rozkolu s PCA. Položil však základy, ktoré uskutočnili žiaci týchto aktivít, medzi ktorých sa radí napríklad José Aricó (1931 – 1991)⁶ a už spomínaný Juan Carlos Pontantiero (1934 – 2007).⁷

Ako člen redakčnej rady francúzskeho časopisu *Recherches Internationales* zvýšil Agosti svoju prestíž aj mimo Argentíny sériou prednášok na najvýznamnejších univerzitách v Uruguaji, Čile, Ekvádore, vo Venezuele a v Sovietskom zväze. V roku 1978 získal cenu Aníbala Ponceho (Premio Aníbal Ponce), ktorú udeľovala asociácia Amigos de Aníbal Ponce (Priatelja Aníbala Ponceho). Agosti zastával v kultúrnom živote Argentíny významné miesto aj ako tajomník Spoločnosti argentínskych spisovateľov (Sociedad Argentina de Escritores – SADE), ako tajomník Zoskupenia intelektuálov, umelcov, novinárov a spisovateľov (Agrupación de intelectuales, Artistas, Periodistas y Escritores – AIAPE), ako prezident Národného zhromaždenia Argentíncov (Encuentro Nacional de los Argentinos – ENA) a ako člen výkonnej rady komunistickej strany

⁶ Spoluzakladateľ významného argentínskeho a latinskoamerického časopisu *Pasado y Presente*, ktorý vychádzal v Córdoba v rokoch 1963 – 1965 (Neskôr vydávaný ako *Cuadernos de Pasado y Presente*). Počas exilu v Mexiku sa Aricó stal riaditeľom *Biblioteca del Pensamiento Socialista* (Knížnica socialistických myšlienok), kde ako editor prispieval k prekladaniu a vydávaniu marxistických teoretických diel. Po návrate do Buenos Aires založil s Juanom Carlosom Pontantierom časopis *La Ciudad Futura* a *Club de Cultura Socialista*. Je autorom viacerých esejistických diel ako *Mariátegui y los orígenes del marxismo latinoamericano* (*Mariátegui a pôvod latinskoamerického marxizmu*), *Marx y América Latina* (*Marx a Latinská Amerika*), *La cola del diablo. Itinerario de Gramsci en América Latina*. (*Diablov rad: Gramscioho itinerár v Latinskej Amerike*). V roku 1999 vyšli posledné jeho práce *La hipótesis de Justo: escritos sobre el socialismo en América Latina* a súborný zborník jeho publikovaných príspevkov v časopisoch z rokov 1974 – 1991.

⁷ Významný argentínsky sociológ, ktorý sa rovnako ako Aricó podieľal na vydávaní časopisu *Pasado y Presente*, v exile v Mexiku založil časopis *Controversia*. Neskôr sa stal dekanom Fakulty spoločenských vied Univerzity v Buenos Aires (1990 – 1998) a poradcom prezidenta Raúla Alfosína (1983 – 1989). V duchu Agostiho vplyvu a záujmu o Gramsiho, ktoré vzbudil prostredníctvom šírenia jeho myšlienok, Pontantiero tieto základy plodne rozvíjal vo svojej tvorbe. Z jeho známych prác možno spomenúť *Los orígenes de la sociología clásica* (*Pôvod klasickej sociológie*), *Estudiantes y la política en América Latina* (*Študenti a politika v Latinskej Amerike*), *Estado y sociedad en el pensamiento clásico* (*Štát, spoločnosť a klasicke myslenie*), *Ensayos sobre la transición democrática en la Argentina* (*Eseje o demokratickej preme- ne v Argentíne*) a *Los usos de Gramsci* (*Použitia Gramscioho*).

Argentíny (Comité Ejecutivo del Partido Comunista de Argentina). Okrem už spomínaných diel *El hombre prisionero* (1938), *Cuaderno de bitácora* (1942), *Defensa del Realismo* (Montevideo, 1945), *Echeverría* (1951) y *Nación y Cultura* (1959) napísal Agosti ďalšie eseje: *Emilio Zola* (1941), *Literatura francesa* (1944), *Ingenieros, ciudadano de la juventud* (1945), *Para una política de la cultura* (1956), *El mito liberal* (1959), *Tántalo recobrado* (1964), *La milicia literaria* (1969), *Aníbal Ponce. Memoria y presencia* (1974), *Las condiciones del realismo* (1975), *Prosa política* (1975), *Ideología y cultura* (1978), *Cantar opinando* (1982) a *Mirar hacia delante* (1983). Svetlo sveta uzrela aj jeho korešpondencia s Enriquem Amorinom – *Correspondencia con Enrique Amorin*.

Bohatá bibliografia a široké zameranie svedčia o intelektuálnom rozlete a otvorenosti inovatívnym myšlienkam a diskusiám. Tento charakter diela i jeho autora vystihujú slová Roberta Socolovského⁸: „*Je neoddeliteľné od Agostiho, že on paralelne študuje literatúru, francúzsku literatúru, o ktorej napísal dve knihy, ‚Emilio Zola‘ a ‚La literatura francesa‘, je zaujatý literatúrou z teoretického a ľudského uhla pohľadu, vrhá sa do literárnych kritik, aplikujúc marxizmus na argentínske románopisectvo... A ten istý Agosti je človek hodný polemizovať s Malleom, s Victoriom Ocampom a zároveň s Martínezom Estradom, ktorý je na opačnej línii, s Hernándezom Arreguim, totemom nacionalistov. A Hernández Arregui je jediný, ktorý ako ideologický oponent akceptuje polemiku. Carlos Astrada, nacionalistický filozof, samozrejme, jeden z liberálnych spisovateľov, Carlos Alberto Erro y Barreiro sú prototypmi liberálneho mysliteľa a spisovateľa. A títo sa hrdili tým, že sa prechádzajú ulicou Florida po boku Héctora Agostiho, ktorý im dal posledne výprask v ‚El mito liberal‘. Publikoval El mito liberal, ktorý ich vrhol do stoky a oni boli pyšní, že si dopisovali s Agostim, hovorili s ním a spolupracovali v rámci Spolku argentínskych spisovateľov a sú to oni, ktorí mu napokon udelili veľkú cenu uznania. Pretože Agosti nebol akýkoľvek polemik, bol to človek, ktorý zakladal ich názory, ktorý, keď ja ti poviem, že bol Everestom medzi horami Córdoby, tak presne toto obsahovala jeho literatúra, a neskončilo to samozrejme doteraz.“*

Kultúra – pole sociálnych bojov

Aktivity, ktoré Héctor Pablo Agosti počas svojho života vykonával, naznačujú, že dielo tohto autora je úzko späté s marxizmom, jeho aplikáciou na argentínsku a latinskoamerickú realitu a s obhajobou dialektického prístupu k dejinám i súčasnosti. V diskusiách, v ktorých zaznievali rôzne interpretácie Marxovej teórie, zastával Agosti kritické pozície voči politikom a teoretikom presadzujúcim pozitivisticky zaťažené čítanie Marxa. Ekonomický determinizmus popiera človeka a jeho tvorivý potenciál, keď sa z neho snaží urobiť mechanizmus podriadený ekonomickým podmienkam. Agostiho stanovisko podporuje Engels, keď píše, „(...) Podľa materialistického ponímania dejín je v poslednej inštancii určujúcim momentom v dejinách produkcia a reprodukcia skutočného života. Ani Marx, ani ja sme nikdy viac netvrdili. Ak to niekto teraz prekrúca v tom zmysle, že ekonomický moment je jedine určujúci, premieňa spomenutú tézu na nič nehovoriacu, abstraktnú a absurdnú frázu. Ekonomická situácia je základňa, ale rozličné

⁸ Prepis svedectva Roberta Socolovského pre *Archivo Oral del CCC* (06-09-2004), dostupné na <http://www.centrocultural.coop/blogs/utopia/2009/09/14/hector-p-agosti-un-recorrido-por-su-trayectoria/> (sprístupnené 14. 8. 2015).

momenty nadstavby – politické formy triedneho boja a jeho výsledky – ústavy, nastolené víťaznou triedou po vyhranom boji atď., právne formy a najmä odrazy týchto skutočných zápasov v mozgoch zúčastnených ľudí, politické, právne, filozofické teórie, náboženské názory a ich ďalšie rozvitie na systém dogiem – ovplyvňujú tiež priebeh dejinných zápasov a v mnohých prípadoch určujú prevažne ich formu. Je to vzájomné pôsobenie všetkých týchto momentov, v ktorom sa nakoniec celým nekonečným množstvom náhodností (t. j. vecí a udalostí, ktorých vnútorná vzájomná spojitosť je taká vzdialená alebo tak ťažko dokázateľná, že ju môžeme pokladať za nejestvujúcu a môžeme ju zanedbávať) presadzuje ako nevyhnutnosť ekonomický pohyb.“⁹ Podporený Engelsovým vysvetlením a pozíciami talianskeho marxistu Antonia Labriolu Agosti ukazuje, že marxizmus predpokladá dialektický vzťah medzi ekonomickou základňou spoločnosti a ideologickými nadstavbami, teda medzi spoločenskými vzťahmi výroby, podmienkami, v ktorých sa produkuje a reprodukuje život, a a im vlastnými ideologickými a kultúrnymi formami. Na základe tohto tvrdenia problematizuje pozície, ktoré zastáva „slepý“ mechanizmus a determinizmus, aby vyzdvihol úlohu človeka v dejinách. Vo svojej prvej práci *El Hombre prisionero* sa tak príznačne prihlásil k myšlienkovému dedičstvu José Carlosa Mariáteguiho, ktorý postuloval rovnaké stanoviská. Pre Mariáteguiho je človek aktívnym tvorcom histórie a nositeľom sociálnej praxe. Človek realizuje svoje bytie v praxi, ktorého proces a výsledok sa vteľujú do kultúry, a kultúra ako ľudský (duchovný a materiálny) produkt kvalifikuje mieru skúmania a ľudského pokroku. Agosti poukazuje na fakt, že myšlienky Marxa a Engelsa nie sú vedené žiadnym determinizmom, „ale obsahujú hlboko dialektický princíp recipročného činu, interakcie medzi ekonomickou základňou a ideologickými nadstavbami“¹⁰. Marxizmus podľa neho uchopuje človeka v priebehu dejín, človeka umiestneného vždy v historicky determinovaných podmienkach a okolnostiach. Správna interpretácia marxizmu je teda taká, ktorá „nepožaduje premeniť ľudí na slepé nástroje ekonomických podmienok, ale ktorá verí v ich schopnosti ako tvorcov histórie, schopných modifikovať, čiastočne alebo celkovo, tieto dané podmienky“¹¹. Agosti teda definuje marxizmus ako „filozofiu praxe“ alebo „filozofiu transformačného činu“.

Kým sa Agostiho stranícki kolegovia a marxistickí teoretici sústreďujú na ekonómiu a ekonomické podmienky krajiny, v ktorých hľadajú kľúč na zmenu *statusu quo*, Agosti sa zameriava na oblasť kultúry. V centre jeho pozornosti stojí neraz otázka definície kultúry, z ktorej vyplývajú sociálne a politické dôsledky. Sám sa však vyhradzuje oproti chápaniu kultúry výlučne v spojitosti s duchovnými hodnotami národa. Prevládajúce koncepcie podľa neho degradujú materiálne aspekty, a preto predstavujú kultúru len ako cvičenie, hru alebo vklad do evidencie určený stupňom vzdelania, ktorej dôsledkom je nerovné ohodnotenie medzi prácou intelektuálnou a manuálnou. Takéto jednostranné vnímanie kultúry ako číro duchovnej roviny obmedzuje dosahy jej vlastného sociálneho charakteru. Kultúra má podľa Agostiho materiálny pôvod, ktorý zdôvodňujú Marx a Engels už v *Nemeckej ideológii*, keď tvrdia, že „myšlienky vládnucej triedy sú v každej epoche vládnuceimi myšlienkami, t. j. trieda, ktorá je vládnucou materiálnou mocou spoločnosti, je zároveň jej vládnucou duchovnou mocou“¹². Vychádzajúc z tejto premisy prisudzuje kultúre okrem materiálneho pôvodu aj inštrumentálny charakter, ktorý ho vedie

⁹ ENGELS, F. List Josephovi Blochovi do Kráľovca. In MARX, K. – ENGELS, F.: *Výbrané spisy v piatich zväzkoch*, zv. 5, Bratislava : Pravda 1978, s. 498.

¹⁰ AGOSTI, H.P. *José Ingenieros, ciudadano de la juventud*. Buenos Aires : Editorial Futuro 1945, s. 75.

¹¹ Tamže, s. 77.

¹² MARX, K. – ENGELS, F. *Nemecká ideológia*. In *Výbrané spisy v piatich zväzkoch*, zv. 1, Bratislava : Pravda 1977.

k potrebe novej definície kultúry. Podľa Agostiho je kultúra „*súbor materiálnych a duchovných hodnôt, obsahujúci postupy ich tvorby, ich aplikácie a šírenia, dosiahnuté človekom v procese historicko-sociálnej praxe*“¹³. V tomto zmysle je pojem kultúry spojený s celkovým procesom výroby, ktorý implikuje materiálne a symbolické produkty, zahŕňa postupy svojho zdokonaľovania a spôsoby šírenia, pričom je úzko spätý s konkrétnymi potrebami a historickou situáciou.

Takáto definícia kultúry núti Agostiho upriamiť svoju pozornosť na otázku určenia hraníc medzi „materiálnymi statkami“ a „duchovnými hodnotami“, ktoré zodpovedá jeho metodologickej a analytickej potrebe. Usudzuje, že spomínaná dištinkcia môže slúžiť na to, aby sme si všimli isté špecifické fenomény, ktoré sa v kultúrnej oblasti nachádzajú. V tkaninách materiálneho procesu výroby sa objavujú a rozvíjajú sa tzv. duchovné hodnoty „*ktoré konštituuju formu kultúry. Toto je veda, umenie, literatúra, náboženstvo, právo, atď.*“¹⁴. Kultúra sa teda predstavuje v reálnej praxi ako celostný proces, kde materiálne je neodlučiteľné od symbolického. Preto analýza špecificky kultúrnych fenoménov alebo „duchovných hodnôt“ nie je možná bez zohľadnenia materiálnych podmienok. „Kultúrne fenomény“ alebo „duchovné hodnoty“ sú ako opona, ktorá skrýva najšpecifickejšiu úroveň materiálnej výroby a opačne. Agosti popiera jednostranné videnie kultúry ako produktu ekonomických podmienok, odvolávajú sa na Engelsov výklad. V každom ohľade sa vo svojom diele stále vracia k snahám vyvrátiť a prekonať redukcionistické stanoviská ekonomického determinizmu. Zastáva názor, že „duchovné hodnoty“, ktoré sa objavujú medzi článkami produkcie a reprodukcie materiálneho života, nehrajú odcudzenú úlohu v historických procesoch, ale naopak, majú špecifický význam v ich rozuzlení. S rovnakou vervou, s akou Agosti popiera ekonomický determinizmus, stavia sa aj do opozície k stanoviskám obmedzujúcim ľudskú históriu len na dejiny kultúry. Pripúšťa, že paralela medzi vývojom výrobných síl a kultúrnych javov sa nedá presne určiť. Netrvá ani na úplnej autonómii nastavbových procesov. Ako vysvetľuje, „*napriek tomu, že formácia duchovných hodnôt fundamentálne závisí od materiálneho vývoja, existuje nezávislosť a relatívna príhodnosť vo formácii a manifestácii týchto duchovných hodnôt*“¹⁵. Duchovné hodnoty pritom nemožno považovať za homogénne či už na úrovni globálnej, alebo lokálnej, avšak v každej oblasti kultúrnej aktivity sa vyskytujú logické špecifiká. Na ilustráciu uvádza príklad, ako sa príhodnosť v procese historického vývoja uskutočňuje rôznym spôsobom vo vede a umení. Kým v oblasti vedeckej sa nové charakterizuje podrobením si starého, v umení nič podobné nejestvuje. Nenájdeme tu žiadny akumulatívny ani kontinuálny vývoj. Niektoré umelecké diela pretrvávajú omnoho dlhšie, ako trvajú podmienky, v ktorých vznikli. Sú od nich vzdialené, sú mimo nich a napriek tomu dokážu prehovárať k človeku v každom čase. Umenie a kultúra, ktorej prináleží, sú teda dôležitým prvkom formovania sociálnej reality, ktorá sa neraz prejavuje v nadčasovosti umeleckého diela, v jeho avantgarde a pokroku. Nezriedka pritom ostáva okolnosťami svojho vzniku nepochopené a neprijaté. V tomto zmysle vyrastá u Agostiho potreba prehodnotiť oblasť kultúry vo vzťahu k ideológii cez prizmu marxistickej tradície. Je nemiestne vidieť vo fenoménoch kultúry a ideológie iba duchovný prepych. Skrz načrtnutú optiku bude tak nevyhnutné porozumieť úlohe, ako v určitých historických situáciách môžu tieto fenomény autonómne pôsobiť a modifikovať reálny kurz materiálnej štruktúry spoločnosti.

¹³ AGOSTI, H.P. *Ideología y cultura*. Buenos Aires : Ediciones Estudio 1979, s. 13.

¹⁴ Tamže, s. 15.

¹⁵ Tamže, s. 18.

Zápas o novú ideologickú hegemoniu

Ak sa Agosti zaoberá kultúrou a ideológiou, robí tak vždy s dôrazom na budúcnosť. Jeho praktická politická a intelektuálna činnosť sa pridáva Marxovej tézy, že „*filozofi doteraz svet len vysvetľovali, ide však o to, zmeniť ho*“¹⁶. Aj v kultúre a ideologickej sfére hľadá zárodoky, ktoré na jednej strane povedú k sociálnej zmene, na strane druhej už vopred vyjadrujú novú avantgardnú líniu socialistickej spoločnosti. Kultúrne produkty sú nositeľmi ideológie, ktorá sa manifestuje v spoločnosti. Agosti kladie dôraz na vzťah medzi kultúrnymi a ideologickými fenoménmi a ich súvislosť s procesmi materiálnej produkcie. Dodáva, že týmto prepojeniam a súvislostiam nemôžeme porozumieť analýzou jednotlivých kultúrnych výtvorov. Teda „*každé dielo v jednotlivosti nevysvetľuje spoločnosť*“¹⁷. Tvrdiť opak by znamenalo zastávať lineárne a mechanické vzťahy. Agosti preto vyjadruje potrebu metodologického procesu vyplývajúceho z analýzy rozsiahlych historických období, ktorá ozrejmi vzťahy medzi ideologickými fenoménmi a s nimi spojenými procesmi produkcie a reprodukcie materiálneho života. Vzťahy medzi výtvormi kultúry a ideologickými výrazmi nie sú lineárne ani automaticky generované. Materiálne sily tak v striktnom zmysle slova nereprezentujú ideológiu. Ideológia podľa Agostiho „*obsahuje koherentný systém výrazov, ktorý uzatvára ‚weltanschauung‘ koncepciu sveta*“¹⁸. Musí byť viditeľná ako organický systém, no nie ako jav systémom viditeľne organizovaný.

Hoci ideológia vzniká z materiálnej štruktúry a je podmienená ekonomikou, bolo by fatálnou chybou nerozoznať relatívnu nezávislosť od jej pôsobenia. Túto relatívnu nezávislosť vysvetľuje Agosti pôsobením istých extraekonomických faktorov, ktoré vstupujú do hry vo vývoji ideológií. To je aj prípad osobnej úlohy, ktorú môžu zohrať určití myslitelia, vzájomný vplyv medzi inými formami ideológií alebo vnútorná súvislosť, ktorá sa prejavuje a vplýva na vývoj ideológie. Ideológie sa v súvislosti s úvahami o sociálnej zmene menia na materiálne nástroje. Pôsobia na spoločnosť a majú schopnosť modifikovať materiálne podmienky. Agosti považuje teda kultúru za pole politicko-ideologického boja. Vo veľkej miere sa venuje práve snahe vysvetliť, ako vládnuce triedy robia z kultúry nástroj ideologických dišpút a ako zároveň vytvárajú svojich stúpencov, ktorí neochvejne udržiavajú ich hegemoniu nad podriadenými triedami. Z tohto uhla pohľadu Agosti ukazuje, že veľká časť debát s dominantnými triedami sa realizuje za účelom dosiahnutia presvedčenia, že ľud sa zaujíma a podieľa na základných debatách, ktoré sa týkajú spoločnosti (ako napríklad vzdelanie). V skutočnosti však v kapitalistickej spoločnosti aktívne a plne participuje na kultúre len menšina. Práve v tomto bode, kde sa kultúra a ideológia odhaľujú ako privilegované, vzniká povinnosť venovať sa téme úlohy intelektuálov. Pre Agostiho je pritom dôležité zlučenie intelektuálov s pozíciami robotníckej triedy. Ich vzájomný vzťah, tak isto ako vzťah medzi intelektuálmi a ľudom, vrátane vzťahu medzi stranou a ľudom, vníma v rámci tohto ideologického boja komplexne.

Intelektuál nesmie podceňovať kultúrne bohatstvo historického rozsahu robotníckej triedy. Zároveň má zdôrazňovať kultúrnu celosťnosť. Akcent na národné dejiny a kultúrne špecifiká Argentíny je príznačný pre viacerých revolučných autorov Latinskej Ameriky. Koloniálne dedičstvo a stály zápas o možnosť budovania vlastnej identity umocňuje úsilie o vyzdvihnutie

¹⁶ MARX, K. Tézys o Feuerbachovi. In MARX, K. – ENGELS, F.: *Výbrané spisy v piatich zväzkoch*, zv. 1, Bratislava : Pravda 1977, s. 211.

¹⁷ AGOSTI, H.P. *Ideología y cultura*. Buenos Aires : Ediciones Estudio 1979, s. 19.

¹⁸ Tamže, s. 25.

pôvodných národných kultúr, ktoré bývajú hlavným prúdom zaznávané. Zdôrazňovanie kultúrneho bohatstva prameniaceho z komplexného historického dedičstva Argentíny stojí oproti presadzovaným oficiálnym líniam, ktoré robia z kultúry prepych dostupný len intelektuálnym elitám. Zároveň doň infiltrujú zahraničné vplyvy s tendenciou stavať ich na piedestál vzoru modernej civilizácie a kultúry. Podobnú potrebu vyhradzovať sa proti hlavnému kultúrnemu prúdu nájdeme aj u ďalších latinskoamerických autorov počnúc José Martíom alebo José Carlosom Mariáteguim. V literárnej oblasti možno badať podobný akcent v prácach autorov magického realizmu. Aj diskusie o podstatnosti historického rozsahu robotníckej triedy a kultúry prameniacej z každodenného zápasu o prežitie väčšiny populácie krajiny sú súčasťou ideologického diskurzu. V tomto zmysle je práve ideologický diskurz so svojimi diskusiami priestorom, kde vznikajú konfrontácie medzi starými a novými formami kultúry. Nové formy kultúry sa objavujú v zárodočnom štádiu. Sami ľudia majú potrebu zdokonaľovať sa, čo Agosti demonštruje na príklade fungovania ľudových knižníc a kultúrnych klubov. V klasickej podobe mal intelektuál „ísť k ľuďom“, smerovať k nim svoju činnosť, mali byť cieľom jeho aktivít, mal ich osloviť a odkryť nepoznané obzory. Agosti však posúva túto úlohu „ísť k ľuďom“ do pozície „byť ľudom“.¹⁹ Až tak budú môcť intelektuáli postihnúť to nové, čo kľučí v temnote, a na základe toho prispieť k vývoju diskusií o inej hegemonii.

Ideologický boj bude teda v domáhaní a podnecovaní prvkov novej kultúry, ktorá sa rodí z ľudovej skúsenosti. Okrem toho má však táto práca aj inú tvár, pre Agostiho rovnako významnú, a to frontálnu kritiku výrazov dominantnej ideológie. Agosti pripomína potrebu vyhrotiť „kritiku kultúrnych manifestácií, ktoré priamejšie ovplyvňujú veľké ľudové masy“. Tu sa javí nevyhnutnou kritika kina a rádia, ako aj veľkého množstva kníh a komiksov, ktoré „imperialistické novinárske konzorciá rozptyľujú do sveta šíriac svoju filozofiu Supermana“²⁰. Agosti zameriava svoj kritický pohľad na analýzu fenoménov spojených s imperialistickou dominanciou, ktoré sú súčasťou masmediálnej produkcie na lokálnej úrovni. Sám Agosti je však v súčasnosti predmetom kritik niekoľkých teoretikov, ktorí poukazujú na nedostatky jeho analýzy. Podľa Julia Bulacia sústreďuje Agosti v duchu straníckej línie svoje výhrady voči tzv. úhlavnému nepriateľovi a používa ďalšie pojmy spojené so straníckou politikou jeho éry. Ako píše Julio Bulacio, „Agosti (...) veľakrát smeroval svoje ústredné kritiky voči tzv. úhlavnému nepriateľovi: imperializmu, hlavne severoamerickému, tak ako to robila jeho strana, a táto akceptácia nepochybne spôsobila ujmu v kritike spojenej s dominantnou kultúrou“²¹. Agosti pracoval akiste s pojmovým aparátom príslušným ére, v ktorej pôsobil a tvoril tak ako aj ďalší teoretici, či už nimi boli Marx, Engels, Luxemburgová, Lenin a pod. „Severoamerický imperializmus“, s ktorým Agosti často narába, je výraz pomenúvajúci koloniálne snahy Spojných štátov aktívne zasahovať a riadiť politický a ekonomický život v Latinskej Amerike. Spojené štáty sa stali nielen v latinskoamerickej proveniencii kultúrnym menovateľom kapitalistickej hegemonie. Imperializmus, ako štádium kapitalizmu, sa okrem iného prejavil v politike, ktorú voči štátom Latinskej Ameriky USA realizovali. O pojmovom aparáte a aktuálnosti výrazov, ktoré sa používajú na označenie toho-ktorého spoločenského fenoménu, sa diskutuje rovnako i v súčasnosti. Ak ochudobňujú Agostiho prínos, potom možno podľa rovnakého vzorca usudzovať aj o starších prácach, ktoré používajú dnes už

¹⁹ AGOSTI, H.P.: *Para una política de la cultura*. Buenos Aires : Ediciones Procyon 1956, p. 49.

²⁰ Tamže, s. 49, 50.

²¹ BULACIO, J. *Intelectuales y Partido. Héctor P. Agosti y las políticas y prácticas culturales del PCA (1950 – 1959)*. Buenos Aires : 2002. p. 71.

nepreferované pojmy ako proletariát, komunizmus, triedny boj a pod. Ochudobňuje vari Marxov prínos používanie pojmu „vyvlastnenie“, „proletariát“, „socialistická revolúcia“? Súčasné tendencie opúšťať a revidovať relevantnosť týchto pojmov vzbudzujú otázky smerujúce k praktickej aplikácii teórie. Zo spoločenského „boja“ sa stáva spoločenský „zápas“, z „medzinárodného imperializmu“ sa stal „globálny kapitalizmus“ a z „komunizmu“ „spravodlivo usporiadaná spoločnosť“. Čo implikujú tieto teoretické posuny v praxi? Nie sú vari ústupkom z kritických stanovísk? Ako potom možno zastávať kritické stanovisko s ambíciou sociálnej zmeny a zároveň robiť ústupky *statusu quo*? S posunom pojmov sa mení aj ich význam, v konečnom dôsledku schádzajú zo svojej pôvodnej cesty smerujúcej k sociálnej zmene. Agostiho termíny „úhlavný nepriateľ“ a ďalšie možno už dnes v literatúre nenachádzame, no boli relevantné v období, keď svoje dielo písal, a rovnako sú autentickým vyjadrením revolučných myšlienok a dokladom zostrenia triedneho boja.

Agostiho analýza kultúry, procesov tvorby a pôsobenia ideológie je platná práve v konkrétnych podmienkach triednej spoločnosti. Agosti tvrdí, že v triednych spoločnostiach sa kultúra utvára prostredníctvom konfliktných procesov, v ktorých sa spájajú súhlasy a odmietnutia. Je to kultúra, ktorá rôznymi spôsobmi reprezentuje dominantnú duchovnú moc vládnucej triedy, ale ktorá tiež obsahuje prvky „zlomu“ v podobe ašpirácií ostatných podriadených tried. Kultúra sa tak javí ako celostný a zároveň protirečivý proces. „*Ked' si všimneme, čo zahrňa kultúrna komplexnosť vo svojom vnútri, nájdeme na jednej strane technické výdobytky, ktoré prináležia k celostnosti národa v kvalite historickej realizácie, ale na druhej strane sú tu tiež teoretické reflexie, ktoré v oblastiach filozofie, náboženstva alebo umenia odhaľujú existenciu ideologických protirečení korešpondujúcich so spoločnosťou rozdelenou do tried.*“²² Podľa Agostiho v každej národnej kultúre sa v zárodočnej fáze nachádzajú prvky demokratickej a socialistickej spoločnosti. Zároveň v každej kultúre existuje kultúra buržoázna, avšak s tou zvláštnosťou, že neexistuje len vo forme prvkov, ale ako dominantná kultúra.

V tomto zmysle sa skutočnosťou stáva idea novej kultúry, počiatkovej kultúry, ktorá vystupuje ako zárodok alebo predzvesť novej spoločnosti. Kultúra je teda kontradiktorický proces. Agosti vo svojich úvahách sleduje dialektický princíp. Odkrýva fakt, že nová kultúra vyrastajúca v lone starej „*nepredstavuje jej absolútnu negáciu, ale jej dialektickú kontradikciu*“²³. Nová kultúra je historicky spätá s minulosťou, drží sa línie continuity, ktorá sa vyjadruje v národných formách, no zároveň v tom istom čase implikuje hnutie nezlučiteľné s danou kultúrnou skúsenosťou. Agosti tvrdí, že ak považujeme duálny a kontradiktorický charakter kultúry za historický proces, idea novej kultúry potom (s rešpektom k minulosti) nemôže znamenať iba pohyb zlomu. Vyrastanie a vývoj novej kultúry implikujú komplexnejší pohyb, než akým sú zlom alebo kontinuita, ktoré sa zdajú byť dvomi tvármi toho istého procesu. Aby Agosti ozrejmil vznik nových kultúrnych tendencií, rozlišuje medzi „kultúrou buržoáznej spoločnosti“ a „buržoáznu kultúrou“. Pod pojmom „kultúra buržoáznej spoločnosti“ rozumie „*všetko, čo sa vyprodukovalo, vymyslelo alebo vytvorilo v matici kapitalistickej spoločnosti, a čo ako konkrétny úspech nemôže byť popreté iba pre súbor okolností svojho vzniku*“²⁴. Pojmom „buržoázna kultúra“ označuje kultúry dominantnej triedy. Koncept buržoáznej kultúry dovoľuje Agostimu ukázať, že spolu s dominantnou kultúrou a zároveň v konflikte s ňou vyvstávajú zárodky novej kultúry. Vývoj tejto novej

²² AGOSTI, H.P. *Nación y cultura*. Buenos Aires : Catálogos 2002, s. 30, 31.

²³ Tamže, s. 31.

²⁴ AGOSTI, H.P. *Ideología y cultura*. Buenos Aires : Ediciones Estudio 1979, s. 38.

kultúry nepozostáva iba v napredovaní a ďalšom rozvíjaní zárodkov. Časť podriadených tried si tiež postupne prisvojuje skúsenosti a tradície, ktoré sa dominantné sektory snažia konštantne zneuznávať alebo meniť ich význam pridávaním ich vlastnej historickej narácie. Prvky novej kultúry sa premenia na duchovnú moc v takej miere, v akej triede, ktorú reprezentujú a obhajujú, prislúcha materiálna dominancia. Z toho vyplýva, že Agosti nezastáva mnohými presadzovaný názor, že je nemožné myslieť na novú kultúru, kým sa nezmení sociálna štruktúra. Podobné postoje považuje za paralyzujúce, redukcionistické a mechanické, pretože opomínajú kultúrny plán a sociálny boj s jeho ideologickou podstatou. Vývoj novej kultúry tak isto nie je mechanický a automatický, ale vyžaduje si čin človeka. Práca na novej kultúre, na novej spoločnosti všeobecne znamená napredovanie zneuznaných aspektov spoločnosti, ktoré sa v praxi prejavujú diskusiou o materiálnej moci robotníckej triedy.

Priekopníci novej kultúry

V päťdesiatych rokoch 20. storočia sa Agosti podujal sprostredkovať hispánskemu svetu myšlienky talianskeho filozofa Antonia Gramsciho. Prirodzene, jeho vplyv sa premietol aj do Agostiho tvorby. Vidieť to už v roku 1951, keď v diele *Echeverría* aplikuje Gramsciho myšlienky na vývin argentínskej kultúry. Rovnaké tendencie sú badateľné v neskorších dielach *Nación y cultura (Národ a kultúra)* a *El mito liberal (Liberálny mýtus)* (obe 1959). Gramsciho vplyv na Agostiho myslenie sa prejavuje najmä v oblasti úlohy intelektuálov, ktorou sa však samotný Agosti zaoberal už predtým, než spoznal Gramsiho dielo. Úloha intelektuálov pri konštituovaní novej kultúry ho zaujímala už v prvých esejach v zbierke *El Hombre prisionero (Väznený človek)*. V roku 1945 na IV. národnej konferencii Komunistickej strany Argentíny (IV. Conferencia Nacional del Partido Comunista Argentino) vystúpil Agosti s príspevkom o kultúrnej politike PCA. Rok nato dostal jeho prejav knižnú podobu s názvom *Para una política de la cultura (K politike kultúry)*. Neskôr, v marci roku 1953, sa mala konať prvá národná konferencia komunistických intelektuálov (Primera Conferencia Nacional de Intelectuales Comunistas). Hoci sa nikdy neuskutočnila, Agostiho príspevok pripravený pri tejto príležitosti vyšiel v knihe *Para una política de cultura*.

Vo svojej prvotine načrtáva centrálnu otázku jeho vtedajších úvah, ktorá rezonuje i neskôr: „Či zotrvať rozjímať nie je to isté, ako zradiť večný pohyb vývoja.“²⁵ Pri vnímaní inteligencie Agosti rozlišuje dve roviny, v ktorých sa intelektuálna činnosť realizuje. V pozadí rozlíšenia stojí idea cyklu v dejinách, keď sa striedajú fázy aktivity a pasivity zodpovedajúce úlohe inteligencie v rozličných historických procesoch. Na jednej strane sa nachádza inteligencia „osamotená“, ktorá je charakteristická vykonávaním rozjímaťvého a svedeckého spôsobu činnosti. V povedomí jestvuje predstava o múdrom bádateľovi, mysliteľovi, filozofovi, ktorý sa uzatvára pred svetom, aby ho mohol slobodne a plnohodnotne vnímať. Agosti kritizuje postoje obhajujúce slobodnú tvorbu intelektuála, ktorú zaručuje práve samota. Osamotenie neznamená nevyhnutnú podmienku rozvoja nezávislej intelektuálnej práce. Tieto pozície podľa Agostiho vnímajú inteligenciu akoby uzavretú v „slonovinovej veži“ – čistú a nepoškvrnenú a zároveň pohrdajúcu všetkým, čo by ju mohlo kontaminovať. Predpoklad takejto predstavy je podľa Agostiho nerelevantný, pretože intelektuál ako každý človek žije v konkrétnych historických a reálnych podmienkach.

²⁵ AGOSTI, H.P. *El Hombre prisionero*. Buenos Aires : Editorial Axioma 1976, s. 84.

Zároveň je jeho práca vždy spätá s triedou, ktorú reprezentuje, ba ide ešte ďalej, keď tvrdí: „*Inteligencia je podnecovaná a vedená ‚rôznym krokom politiky‘, alebo inými slovami povedané ‚záujmom vojny‘.*“²⁶ Druhou rovinou, ktorá stojí v opozícii k prvej, je inteligencia aktívna, schopná predložiť nielen porozumenie svetu, ale aj jeho transformáciu. Práve toto je pre Agostiho pravá a legitímna inteligencia, ktorú v Latinskej Amerike predstavovali dvaja revoluční intelektuáli – Peruánec José Carlos Mariátegui a politický a študentský vodca kubánskeho pôvodu Antonio Mella.

Spomínané pozície sa prejavujú v dvoch momentoch, ktoré intelektuáli prežívajú. Sú historické periódy, kde sa intelektuáli zhodujú so spoločenskými triedami, ktoré podnecujú transformáciu starých štruktúr. V tomto momente najpokrokovejšie sektory inteligencie kriticky negujú minulosť a zasahujú do procesu nastolenia nového sociálneho poriadku, participujú na praktickej manifestácii ich vlastnej kritiky. Agosti tento prvý moment života inteligencie nazýva „spoločenská vojna“ (*guerra social*). Po období konfliktu a transformácie sa inteligencia prispôsobí novému poriadku a ustrnie v ňom. Táto činnosť zodpovedá ďalšiemu momentu nazvanému „spoločenský mier“ (*paz social*). No predpoklad zmieru a prispôsobenia sa pre časť intelektuálov skončí, keď nové spoločenské vzťahy začnú zlyhávať. Časť inteligencie sa oddelí od celku, prekoná fázu rozjímania a pridá sa k záujmom utláčaných tried. V tomto okamihu môžeme sledovať krok od inteligencie k politike, krok, ktorý pre Agostiho predstavuje mieru, v akej inteligencia vníma, že už viac nie je možné udržiavať svoju prácu v podmienkach predpokladu čistoty. Tento proces sa deje v čase, keď sa navracia vedomie, že špecifická funkcia inteligencie sa nemôže rozvíjať v medziach agonickéj spoločnosti. „*Čistá intelektuality sa rýchlo zrazí s pravdou svojho zotročenia (...) postrehne, že jej rast je spútaný.*“²⁷ Na ilustráciu, čo sa s intelektuáľmi deje v čase „vojny“ a „mieru“, uvádza Agosti historický príklad francúzskej inteligencie, ktorej práca v 19. storočí bola intímne spätá so vzostupom buržoázie. Agosti hovorí, že storočie po svojom vzostupe buržoázia opustila humanizmus, ktorý charakterizovalo skríženie s feudalizmom, a v etape, v ktorej sa stala z triedy pokroku konzervatívnou triedou spoločenského poriadku, obmedzuje a sužuje vývoj kultúry. V tomto duchu má podľa Agostiho inteligencia dve možnosti, „*buď umiera, alebo potvrdzuje svoje kritické dokazovanie v opakovanej praktickej odvahe: stáva sa znova revolučnou*“²⁸. Inteligencia, ktorá prekonáva ilúzie čistoty a vníma antagonizmy, ktoré sa vyjavujú v momentoch „sociálnej vojny“, si musí zvoliť medzi transformačným činom a zotrvaním v rozjímaní. Agosti tvrdí, že práve pred touto dilemou, vlastnou momentom „sociálnej vojny“, sa autentická intelektuality stáva militantnou a znovu aktívnou.

Agostiho koncept práce intelektuálov a ich postavenia v spoločnosti v rámci historických procesov býva nezriedka predmetom kritiky. Pulleiro považuje jeho výklad za totalizujúci a vyčíta mu esencializmus. Píše: „*Čo okrem iného strácame zo zreteľa, je, že úloha, ktorú hrajú intelektuáli v historických procesoch, je veľmi vzdialená od toho, pre ktorú stranu ‚by si volili‘ hrať.*“²⁹ Možno je na tomto mieste relevantné dodať, že táto „volba“ nemusí prebiehať vždy vedome, ale často závisí od reálnych existenčných podmienok a konkrétneho prostredia, v ktorom intelektuál

²⁶ Tamže, s. 96.

²⁷ Tamže, s. 98.

²⁸ Tamže.

²⁹ PULLEIRO, A. *Héctor P. Agosti. Apuntes para una política cultural contrahegemónica*. Buenos Aires : Centro Cultural de la Cooperación Floreal Gorini 2012, s. 29.

svoju činnosť realizuje. Pulleirova kritika otvára otázku, ktorá je azda kľúčovou na pochopenie Agostiho úvah. Kým alebo čím sú vôbec pre Agostiho intelektuáli?

Intelektuáli v Agostiho ponímaní netvorí spoločenskú triedu. Nezastávajú nezávislú pozíciu v systéme produkcie, a preto im neprináleží ani vlastná ideológia. Ich aktivitu určujú záujmy triedy, ktorej slúžia. Intelektuáli teda tvoria spoločenskú vrstvu bez presne stanovených obmedzení, ktorá nemá stabilitu v ekonomickej oblasti a v politickej oblasti vykazuje rovnakú ambivalentnosť ako stredné triedy. Fakt, že inteligencii prislúcha pozícia v strednej sociálnej vrstve „*nestačí na úplné opísanie sociálnej funkcie intelektuálov*“³⁰. V tomto smere si Agosti všíma, čo sa deje v kapitalistických spoločnostiach, kde väčšina intelektuálov vykonáva technicko-ideologickú úlohu. Ukazuje, že okrem priamej úlohy v technologickom procese plnia technici aj funkciu stráženia a dohliadania nad prácou robotníkov. Rovnako sa aj väčšina učiteľov, filozofov, umelcov podieľa na zdokonaľovaní dominantnej ideológie. Tento jav vysvetľuje Agosti prostredníctvom produktivity intelektuálnej práce. Produktivita sa začína vo chvíli, keď intelektuálna práca vytvára zisky, ktoré sú privlastnené kapitalistami. Ako príklad Agosti uvádza vzťah medzi lekárom a vlastníkom sanatória alebo vydavateľom, ktorý kupuje knihy určitého autora. Agosti pozoruje, že z tejto „produktivity“ vyrastajú spolkové hnutia, ktoré bojujú za bezprostredné požiadavky intelektuálov a ktoré sa stavajú do roly tých, čo napokon zápasia za lepšie životné podmienky ľudu. Agosti teda chápe intelektuála ako tvorcu. Je časťou sociálnej skupiny, ktorá okrem ekonomických ziskov, čo môže generovať vlastníkom kapitálu, vytvára dominantným sektorom zisk ideologický. Táto práca sa stáva produktívnou len v rámci kapitalistickej produkcie.

Intelektuál je tvorcom kultúry. Pritom neexistuje trieda intelektuálov ani žiadna im vlastná ideológia. Existuje donútenie časťou vládnucich tried vnucovať im svoju ideológiu. Toto napätie utvára tzv. drámu intelektuálov. Intelektuáli ako sociálna skupina nie sú homogénna jednotná masa a nikdy takto ani nevystupujú. Nemožno si teda predstaviť, že by ako masa popreli všetko minulé a postavili sa na stranu avantgardy. Takáto úvaha je podľa Agostiho absurdná a znamená nepochopenie napätia vnútri danej sociálnej skupiny, ktorú vytvára už spomínaná „dráma intelektuálov“, zneuznanie ich práce vo forme neproduktívnej činnosti alebo transformácia ich práce na prácu produktívnu.

Za nositeľov novej kultúry považuje Agosti komunistických intelektuálov. Podľa neho má misia komunistických intelektuálov dve roviny. Prvá je obrana línie „argentínskej demokratickej tradície“, čo predstavuje kontinuita v línii májovej revolučnej tradície.³¹ Druhou rovinou intelektuálnej práce je tvorba nových kultúrnych základov, novej kultúry, ktorá existuje „bojazlivo šepťaná v hĺbke národa“³². Komunistický intelektuál má venovať pozornosť a cit týmto novým formám organizácie a vyjadreniam, ktoré stále vznikajú v jestvujúcich štruktúrach. V „bojazlivom“ rozmere sa vyjadruje renovačná potencialita národa a hmatateľne v nej jestvujú demokratické prvky socialistickej kultúry. Podľa Agostiho slov: „*Povinnosť komunistických intelektuálov spočíva v podnecovaní všetkých znakov, hoc by boli i slabé, novej pokrokovej kultúry a v rozdúchaní nových foriem a nových hodnôt, ktoré konštituuje.*“³³ Práve komunistický intelektuál je tvorcom novej avantgardnej kultúry. Dodáva, že „*národ nešíri kultúru sám od seba, pretože mu chýbajú potrebné nástroje. Týmito nástrojmi sú intelektuáli, ktorí reprezentujú národ, poverení*

³⁰ AGOSTI, H.P. *Para una política de la cultura*. Buenos Aires : Ediciones Procyon 1956, s. 14.

³¹ Tamže, s. 30.

³² Tamže.

³³ Tamže, s. 52.

*kovať novú kultúru*³⁴. Akákoľvek ideologická práca predstavuje formovanie vedomého súhlasu. Komunistickí intelektuáli majú pracovať na prehľbovaní vzťahu medzi masami a intelektuálnymi elitami. Predpokladom rozvíjania tohto vzťahu je záujem o život a každodennosť širokých mas. Tvorba novej hegemonie spočíva vo vzostupe elit, ktoré sa zaujímajú o dôležitosť pripojenia mas ku kultúre. Týmto procesom sa zároveň transformujú sociálne štruktúry a modifikuje sa spoločenský zmysel intelektuálnych elit v takej miere, v akej sa znižuje vzdialenosť medzi tým, čo *robia* a čo *myslia*. Intelektuálna práca sa tak nescie odtrhnúť od ľudových skúseností, ktoré implikujú novátorské formy organizácie, produkcie a vyjadrovania. Agosti zdôrazňuje tvorivý charakter intelektuálnej práce, čo súvisí s dôrazom, aký kladie na potrebu prekonávať dogmatizmus, od ktorého oslobodzuje práve marxizmus, preto akcentuje potrebu jeho osvojenia a využitia ako tvorivej metódy. Intelektuáli majú byť schopní marxizmus premeniť na substanciu svojej tvorivej práce. Marxistické dedičstvo považuje Agosti za užitočné v miere, v akej ho možno aplikovať na originálnu a tvorivú analýzu argentínskych problémov.

Ak hovorí Agosti o komunistickom intelektuálovi, okrem spomínaných aspektov je dôležitá zdôrazniť jeho problematizáciu vzťahu intelektuála a strany. Sám Agosti sa dostával často do sporu s líniou uvažovania komunistickej strany, preto ako intelektuál vychádza z vlastných skúseností, pričom však neopomína svoje teoretické východiská. Aj keď kritizuje a napokon redefinuje predpoklad individualizmu intelektuálnej práce, je súčasne v opozícii k postojom, ktoré zjednodušene negujú individualitu a postulujú uniformitu ústiacu do rozmeru propagandy. Na druhej strane však tvrdí, že vmiešavanie sa strany do práce intelektuálov a umelcov nie je len akceptovateľné, ale nenahraditeľné. Svoj postoj zdôvodňuje prostredníctvom vnímania strany, ktorá „*nie je metafyzickou entelechiou. Strana to sme predsa my*“, hovorí Agosti, „*solidárne zodpovední za politickú líniu a jej vykonávatelia, preto je toto vmiešavanie do našej práce v línii, pre ktorú sme sa kolektívne rozhodli a ktorú zdokonaľujeme*“.³⁵ Dodáva však, že v kultúrnej oblasti vedenie strany neznamená zásadné zásahy, ale iba udržiavanie jednotnej tendencie. Upozorňuje, že jednotná tendencia sa musí vytvárať kolektívne. Kladie dôraz na odstránenie atomizácie avantgardnej intelektuálnej práce, ale tiež prízvukuje fakt, že samotná intelektuálna práca nemôže byť pretkaná hľadaním homogenity vo formách umeleckého vyjadrenia. Agostiho spoločná alebo kolektívna tendencia korešponduje s ideou strany vedenej robotníckou triedou. Súčasne sa však usiluje vzdialiť zámerom niektorých teoretikov a politikov, ktorí túto spoločnú jednotnú tendenciu realizujú „*tyranskými formami jednoty vyjadrenia, akoby sa komunistickí intelektuáli mali kolektivizovať v šedom vyjadrení, prúde a rovnakosti pre všetkých umŕtvujúc tvorivú individualitu*“³⁶. Intelektuál môže dosiahnuť istú relevanciu a poznanie len skrz vlastné osobné kvality. Pre umelca, napríklad, je potreba odlišovať sa od zvyšku základnou podmienkou úspechu, ba vôbec „*bytia*“. Rozpor v ponímaní individuality hľadá Agosti v porovnaní vedy a umenia. Kým vedecká práca v tíme sa stáva čoraz viac nevyhnutnosťou, v umeleckej alebo literárnej tvorbe to neplatí. Agosti potvrdzuje, že umelec je vždy iný, že individuálna črta sa nescie popierať v mene iluzórneho kolektivismu.³⁷

Strana pritom nescie vidieť intelektuálnu prácu ako propagandu vo svojom pejoratívnom zmysle. Práca intelektuálov musí byť prepojená so životom ľudu a musí sa identifikovať s jeho

³⁴ Tamže, s. 31.

³⁵ Tamže, s. 53, 54.

³⁶ Tamže, s. 54.

³⁷ AGOSTI, H.P. *Ideología y cultura*. Buenos Aires : Ediciones Estudio 1979, s. 89.

záujmami. Špecifickosť diela komunistických intelektuálov vyplýva z prinášania ideologických prvkov do praxe prostredníctvom stránickej línie bez toho, aby to znamenalo menšiu umeleckú, literárnu alebo vedeckú kvalitu.

Nový realizmus a politická kultúra

Agosti nezostáva uzavretý disciplínou svojho zamerania, ale jeho záujem o kultúru sa premieňa i do sféry umenia a literatúry. Tento presah je prejavom Agostiho úsilia o komplexné chápanie spoločenskej reality. Neodmysliteľnou a dôležitou časťou kultúry je práve literatúra. Hoci sa zvykne odsúvať bokom od filozofických, sociologických alebo politologických koncepcií, je aj literárne pole pôsobiskom zápasu o novú kultúru, napokon o novú spoločnosť. Nie je teda len parciálnou časťou sociálneho boja, ale dôležitým priestorom na jeho zvädzanie.

V roku 1945 Agosti publikoval svoju prácu *Defensa del Realismo (Obrana realizmu)*, v ktorej začína rozvíjať myšlienky literárnej orientácie avantgardných autorov. V umeleckej oblasti uplatňuje svoje východiská chápania kultúry ako činorodej aktivity vedúcej k spoločenskej transformácii. Estetická činnosť, jej zameranie, formy a obsah sú neodmysliteľnou súčasťou hegemonického ideológie, a tak sú dôležité aj pre jej prekonanie. Na konci 2. svetovej vojny v roku 1945 Agosti nastoľuje debatu o forme umeleckej výpovede. Na jednej strane literárneho spektra nachádza realizmus, ktorý sa o skutočnosti snaží vypovedať objektívne a nezriedka ústi do naturalizmu. Na opačnej strane stoja reprezentanti abstraktného umenia, ktorí sa podľa Agostiho vyhýbajú konkrétnej realite utváraním si čisto subjektívneho sveta. Prekonaním oboch perspektív bude podľa Agostiho tzv. nový realizmus. Filozofickým základom nového realizmu je dialektické poznanie reality. Nový realizmus je tak skôr formou poznania než estetickou školou, tvrdí, že by bolo veľkou chybou mylíť si „nový realizmus“ so školou. Nestanovuje jeho presný obsah ani umeleckú formu vyjadrenia, ide mu o zámer a spôsob nazerania na realitu, ktorá už nie je len pasívne reprodukováaná, ani nie je odsúvaná do úzadia a nahradená vlastnými predstavami umelca, ale je konfrontovaná s umelcom, a umelec na základe tejto zrážky s realitou na ňu reaguje.

Agosti zastáva názor, že v tradičnej forme realizmu sa umelec podobal na akúsi nádobu, ktorá sa snažila zachytiť čo najviac javov okolo seba. Usiloval sa podať čo najvernejšie svedectvo o prírode alebo o svojom okolí. Realita nebola obchádzaná, no umelec sa obmedzoval len na jej automatické a pasívne reflektovanie. Preto Agosti vidí v tradičnom realizme „objektivitu bez vzletu“ alebo preložené „slepý determinizmus“.³⁸ Na opačnej strane je v abstraktnom umení nástrojom poznania intuícia, ktorá vytláča skúsenosť. V týchto prúdoch sa za reálne a existujúce považuje to, čo sa deje skrz subjektivitu umelca. Agosti v podobných tendenciách nachádza znovudobytie estetických hodnôt formy, no zároveň vyprázdnenie etických hodnôt obsahu.³⁹ Nový realizmus má byť prekonaním tradičného realizmu a prúdom abstraktného umenia. Je založený na spôsobe porozumieť, že sa odohráva medzi snahou poznať realitu a vlastným vkladom subjektu. Umelecká tvorba je pre Agostiho partikulárny spôsob poznania. Z perspektívy nového realizmu sa predstavuje ako „*hra cesty a návratu medzi realitou a reakciou vedomia*“⁴⁰. Nový realizmus je aktivitou medzi „cestou a návratom“, teda realitou a vedomím. Umelecká tvorba

³⁸ AGOSTI, H.P. *Defensa del Realismo*. Buenos Aires : Lautaro 1962, s. 16.

³⁹ SILVESTRE, A. Las ideas estéticas de Agosti. In *Cuadernos de cultura*. No. 3 verano 1985.

⁴⁰ AGOSTI, H.P. *Defensa del Realismo*. Buenos Aires : Lautaro 1962, s. 18.

je pritom vždy tvorbou človeka, preto je historicky a dialekticky modifikovateľná. Zároveň ako primárne ľudská činnosť implikuje poznanie a senzibilitu. Aj samotný nový realizmus sa konštituuje v istých historických procesoch. Ako píše Agosti, „(...) *samo poňatie realizmu sa javí úzko späté s Marxom, (...) realizmus našich čias nie je vzdialený filozoficko-politickým koncepciám avantgardy ani korešpondujúcim snahám vedecko-technickej revolúcie*“⁴¹. Kompletizuje svoju argumentáciu, odvolávajúc sa na Lenina, ktorý ukazuje, že „*ľudské vedomie nie len reflektuje objektívny svet, ale taktiež ho vytvára*“⁴². V tomto zmysle Agosti chápe umelca „*ako vedomie, ktoré pozoruje a opisuje, no tiež ako tvorcu, ktorý uskutočňuje realitu, mení ju a dáva jej zakaždým ľudskejší zmysel a cit*“⁴³.

Nový realizmus Agosti definuje ako dynamický a suprasubjektívny. Jeho dynamickosť sa prejavuje tak, že si už nerobí nároky zachytávať a reprodukovat' povrchnú skutočnosť. Nový realizmus spočíva v prenikaní reality v neprestajnom pohybe, idúc omnoho ďalej za zrejme javy. Časť jeho novoty spočíva vo vyjadrení. Prostredníctvom procesu tvorivej abstrakcie je nám predostretý možný svet vyplývajúci z manifestácií reálneho sveta. Umelec tak aktívne koná, keď svojou reflexiou reality ukazuje tendencie k transformácii sveta. Jeho suprasubjektívnosť vyplýva z predpokladu procesu umeleckej tvorby, v ktorej sa individuálne a kolektívne vzájomne prenikajú. Umelec nového realizmu nebude len pasívnou nádobou (ako v tradičnom realizme), ani absolútnym tvorcom objektov (ako v abstraktnom umení), bude spojením a prekonaním oboch. Umelec je v prvom rade človek so svojím temperamentom, teda človek „*modifikovaný svojím vnútrom a spoločenskými vzťahmi, do ktorých umelecky preniká vlastným individuálnym psychologickým naladením*“⁴⁴.

Nový realizmus je formou poznania, ktorá vyplýva fundamentálne z procesu objavovania a odhaľovania. Umelec nachádza prvotnú látku svojej tvorby vo svete objektov, no pracuje s materiálom v pohybe, teda v ustavičnej transformácii. Pojem temperament, ktorý označuje „*individuálne psychologické naladenie umelca*“, zároveň vypovedá o ideí abstrakcie ako intelektuálnej operácii. Práve tá umelcovi dovoľuje vykročiť z hĺbky reality a uchopiť procesy, ktoré vidí v koreňoch povrchných javov. Aspekt temperamentu charakterizuje umenie ako kognitívny proces. Ide o vnímanie a následné vyjadrenie nového prostredníctvom umeleckej citlivosti. Podľa Agostiho „*umenie je jedným zo spôsobov poznať, a to spôsob rozdielny než poznanie prostredníctvom univerzálnych zákonov, ktoré sú typické pre vedu. Tu sa jedná o poznanie jednotlivého*“⁴⁵.

Pri zmienke o novom realizme je nevyhnutné poznamenať, že snaha odlišiť ho od tradičného realizmu a abstraktného umenia neznamená odmietnutie tradičného realizmu ani abstraktného umenia, ale je úsilím o ich prekonanie. To súvisí s Agostiho ponímaním histórie a kultúrneho dedičstva, ktoré sa premieta aj do ostatných aspektov jeho tvorby. Podľa neho sa nijaká ľudská skúsenosť nesmie zahodiť bokom, a tak vraví, že aj „*tento realizmus už nie je protivníkom abstraktného umenia, ale jeho prekonaním (...) pretože preberá všetky výsledky v ich technických*

⁴¹ AGOSTI, H.P. *Cantar opinando*. Buenos Aires . Editorial Boedo 1982, s. 10.

⁴² LENIN, V.I. *Notas críticas sobre el problema nacional*. In *Obras completas*, zv. 20, Moskva : Editorial Progreso en español 1986, s. 16.

⁴³ AGOSTI, H.P. *Cantar opinando*, Buenos Aires : Editorial Boedo, s. 17.

⁴⁴ AGOSTI, H.P. *Defensa del Realismo*. Buenos Aires : Lautaro 1962, s. 22.

⁴⁵ Tamže, s. 25, 26.

podobách a obohacuje ich s veľkolepou hrdosťou planúceho humanizovaného obsahu“⁴⁶. Nový realizmus do seba teda vteľuje prvky abstraktného umenia. Tento proces „vtelenia“ je spojený s plynulosťou historického procesu, ktorého ústrednou niťou je tvorivá činnosť človeka. Rovnako spomínaný proces súvisí s ideou protirečivej kultúry vlastnej spoločnosti rozdelenej do tried, v lone ktorej sa formujú prvky schopné konštruovať novú kultúru. V tomto zmysle môžeme povedať, že Agosti nielenže definuje nový realizmus ako prekonanie tradičného realizmu a abstraktného umenia, ale načrtáva, že okrem iného si tento nový realizmus prisvojuje aj prvky romantizmu, konkrétne vášň romantikov a zápal pre ideály. Agosti ukazuje, že nový realizmus, tak ako v minulosti romantizmus, bude predstavovať hrdinskú osobnosť. Kým sa však romantický hrdina rodí z imaginárneho sveta, hrdina nového realizmu sa vynorí zo sociálnych konfliktov, z ľudových sociálnych bojov. Nový realizmus už nebude pátrať v skľúčenom vedomí hrdinov, ale bude hľadať skríženia osobného so sociálnym.

Nový realizmus nestanovuje vyjadrovacie spôsoby a nástroje, ktoré by mal umelec používať navždy, preto nie je estetickou školou, ale sám Agosti ho definuje ako čin alebo metódu toho, čo sa tradične zvykne estetickou školou nazývať. V tomto smere stojí Agosti opäť v ostrom konflikte s deterministickými koncepciami, ktoré ústia do požiadavky absolútneho podriadenia umenia politickým cieľom. Podľa neho takéto pozície vrcholia funkciou „pamfletárstva“ a zaznávajú tvorivú činnosť, ktorá pracuje so špecifickými pravidlami a nástrojmi. V umení sa nedajú nájsť priame indikácie na akciu. Súčasťou umelcovej práce predsa nie je včleniť do svojho diela konkrétne politické odpovede. Hoci umenie a politika môžu spolu súvisieť a spolupracovať, obe pracujú s odlišnými nástrojmi. Agosti však vystríha, že umenie sa nesmie meniť na propagandu. Zároveň však zdôrazňuje, že medzi umením ako kognitívnu aktivitou a politikou predstavujúcou transformačný čin, je zreteľný vzťah. Každé umelecké dielo je dieťaťom historickej epochy, v ktorej vzniklo, teda je vždy vo svojom čase angažované. Agosti v každom momente akcentuje potrebu originality umeleckého diela, pretože usudzuje, že práve novosť charakterizuje všetku ľudskú aktivitu, ktorá sa chápe ako tvorivá.

Ako už bolo spomínané, analýza funkcie umenia a literatúry z perspektívy oslobodenia človeka a spoločenskej transformácie je jednou z tém, ktoré v Agostiho diele rezonovali aj v prvých textoch. Daný tematický okruh rozpracováva už v zbierke svojich prác *El Hombre prisionero*, kde vyjadruje potrebu rozvíjať umenie zamerané na emancipáciu utláčaných. Takto definované umenie stavia do protikladu k tzv. umeniu úniku. Naproti nemu, umenie zamerané na dobývanie dôstojnosti človeka otvára oči svetu a navrhuje jeho transformáciu. Nasledujúc túto líniu uvažovania hovorí Agosti o „literatúre schopnej činu“, ktorá hľadá podnety na akciu, idúc ďalej za čistou deskripciu. Ide o literatúru, ktorá mení svet, nie ho už len vysvetľovať. Z tohto uhla pohľadu analyzuje napríklad poetickú tvorbu argentínskeho spisovateľa Raúla Gonzáleza Tuñoña. Jeho poéziu Agosti nazýva „revolučnou poéziou“, pretože ide o verše namierené k masám a „sám básnik ašpiruje byť masami porozumený a cítený“⁴⁷. Takáto poézia sa usiluje prebudiť v masách lásku k revolúcii. Jej základom je okrem dôrazu na čin aj optimizmus. Optimizmus je dôležitý cit, ktorý slúži na prekonanie stavov úzkosti a súženia zo súčasných problémov jednotlivcov.

⁴⁶ Tamže, s. 20.

⁴⁷ AGOSTI, H.P. *El Hombre prisionero*. Buenos Aires : Editorial Axioma 1976, s. 40.

Agostiho estetické myslenie je spojené s koncepciou revolúcie ako integrálneho procesu, v ktorom nemožno vnímať transformáciu politických a ekonomických štruktúr oddelene od zmien subjektivity ľudí. „V konečnom dôsledku revolúcia nespočíva len v premene vonkajších foriem vlády, ani tak v prevrátení spoločenského poriadku, ktorý ho podporuje; revolúcia je efektívna, ak prispeje k premene vedomia ľudí, ktorí sú vládou zasiahnutí.“⁴⁸ Z toho vyplýva, že niet revolúcie bez premeny vedomia. A tak otázky súvisiace s umením, literatúrou, jazykom sa predstavujú ako centrálné témy v Agostiho teoretickej práci. Povedané jeho slovami „v podobnej transformácii vedomia sa nepredstavujú jazyk ani literatúra ako doplňujúce ciele, ale ako najprincipiálnejšie nástroje premeny“⁴⁹.

Dôraz na transformačnú akciu, optimizmus a historická zainteresovanosť sú vlastnosťami literatúry, ktorú Agosti nazýva „militantná“. Pojem „militantná literatúra“ však používa aj pri analýze úlohy intelektuálov v transformačných procesoch, napríklad, keď reflektuje proces utvárania argentínskej kultúry. Literatúra, kultúra a umenie sú nositeľmi transformačnej misie, ktoré rezonujú v oblasti ideologického boja za novú hegemoniu. Ako píše „ak spoločnosť určuje všeobecný smer literatúry, aj opačne môže tiež literatúra určitým spôsobom stavať akýkoľvek nepremičaný základ presvedčení“⁵⁰. Literatúra je schopná utvárať tzv. základ viery (*fundación de creencia*). Použitie a pojem „základ viery“ pritom preberá Agosti od Estébana Echeverría.⁵¹ Táto „viera“ alebo „presvedčenie“ sú najvyššou formou „spoločného citu“. „Viery“ pôsobia ako politické, filozofické a náboženské pravdy, preto sa viac ako racionálnymi argumentmi utvárajú otázkami citov. Agosti spomínaným spôsobom ukazuje na proces, akým isté zjednotené a jednotiacie „viery“, ktoré predstavujú „spoločný cit“, prenikajú masami. Súbor týchto vier tvorí základ na mobilizáciu a akciu tým, že utvára konštitúciu tzv. tábora možného, ktorý pôsobí priamo na vedomie, a tým na individuálny a kolektívny čin.

Agosti pokračuje v línii uvažovania latinskoamerickej revolučnej tradície. Typickým pre revolučných latinskoamerických autorov je dôraz na „vieru“ alebo „presvedčenie“ ako nevyhnutnú podmienku revolučného boja. Rovnako vlastný filozofii tohto regiónu je dôraz na človeka: na jeho tvorivý potenciál a na rozhodujúcu úlohu v konštruovaní sociálnej reality. Ponímanie revolúcie ako „náboženského činu“ založeného na „viere“ nenachádzame teda len u Estébana Echeverría, ale najmä vo filozofickom odkaze José Carlosa Mariáteguiho. Oproti súčasnému chápaniu revolúcie, jej možnosti a relevancie, ktorej určujúcim základom bývajú neraz technické možnosti jej uskutočnenia, sa latinskoamerickí autori sústreďujú na moment legitimacy revolučného zápasu. Mariátegui v tomto smere rozvíja tradičné peruánske motívy myslenia, určené najmä mýtmi pôvodných Inkov. Všíma si dôležitosť mýtu v živote ľudí. Západná civilizácia mýtus už v osvietenstve vyvrátila a odmietla na základe racionálnych argumentov, avšak opomenula fakt, že veda nedokáže postihnúť celostné vnímanie a prežívanie človeka. Mýtus je pre Mariáteguiho ideálom, ktorý plní funkciu prostriedku tvorivej energie človeka. Ako píše, mýtus je „to, čo jasne odlišuje našu buržoáznú epochu a epochu proletariátu. Buržoázia už nemá žiadny mýtus. Stala sa neveriacou, skeptickou, nihilistickou. Liberálny mýtus je už príliš zastaraný. Proletariát má mýtus – socialistickú revolúciu. Z tohto mýtu pramení strhujúca a aktívna viera. Buržoázia

⁴⁸ AGOSTI, H.P. *Cuaderno de bitácora*, Buenos Aires : Lautaro 1965 s. 17, 18.

⁴⁹ Tamže, s. 18.

⁵⁰ Tamže, s. 60.

⁵¹ Esteban Echeverría (1805 – 1851) bol argentínsky básnik a filozof, priekopník romantizmu v argentínskej literatúre. Bol členom tzv. Generácie 37 a autorom diel ako *Dogma Socialista*, *La cautiva* a *El matadero*.

*zlyháva, proletariát silnie*⁵². Spoločnosť potrebuje mýtus, aby mohla napredovať, aby sa mohla vyvíjať, teda aby mohla realizovať socialistickú revolúciu. Socialistická revolúcia plní funkciu ideálu, ktorý je prostriedkom pretvárania reality. Mýtus sa stáva skutočnosťou, pretože je motívom tvorivej činnosti človeka. Kým sa teda buržoázna inteligencia upína na vedu, metódu, teóriu či revolučnú techniku, Mariátegui jasne tvrdí, že sila revolucionárov nie je v ich vede, ale v ich viere, vášni a vôli. Revolučný pocit je preňho pocitom náboženským. Tu však v duchu tradície ponímania náboženstva Inkov hovorí o náboženstve, ktoré nespadlo z neba na zem, ani sa na iný svet neodvoláva, ale o náboženstve, ktorého motívy sú ľudské a spoločenské, nie božské. Pojem „náboženský“ používa na označenie oblasti pocitov a túžob, ktoré hýbu ľudským konaním a ktoré zároveň veda nepokrýva. Podobne aj Agosti kladie dôraz na vytváranie „spoločného citu“ alebo „základu viery“. Viera nielenže vedie masy k revolúcii, ona ju legitimizuje. Znamená zrušenie ideologickej hegemonie starého režimu, tým otvára bránu na konštituovanie nového spoločenského poriadku. Úlohu, ktorú pred Francúzskou revolúciou zohrávali osvietenci, plnia dnes revoluční komunistickí intelektuáli, ktorí na jednej strane podávajú konštruktívnu kritiku *statusu quo*, na strane druhej predkladajú „mýtus“, „základ viery“ vedúcej k „spoločnému citu“ stelesnenému v myšlienke socializmu. Prispievajú k nabúraniu ideologickej hegemonie kapitalistického spoločensko-ekonomického systému a zároveň podnecujú zárodočné prvky novej kultúry socialistickej spoločnosti.

Agosti vyjadruje potrebu realizácie politiky zameranej na kultúru, ktorej vyjadrením je tzv. politická kultúra. Dialektické myslenie sa prejavuje vo všetkých oblastiach jeho záujmu, teda aj kontrahegemonická politická kultúra musí končiť „diskusiou medzi starým a novým“. Jej základné ciele sú kritika kultúrnych manifestácií, ktoré priamo ovplyvňujú veľké ľudové masy⁵³, obohacovanie a živienie prvkov novej kultúry, ktoré sa rozvíjajú v zárodkoch uprostred zložitej spleti starých spoločenských vzťahov, a ktoré, koniec koncov, už teraz nachádzame v skúsenostiach utláčaných tried. Jadro starého je v konflikte s novým a východisko tohto konfliktu nachádza Agosti v „spoločnom cíte“. Iniciatívy politiky kultúry sa tak v tomto smere musia orientovať na tvorbu zjednocujúcich citov, ktoré mobilizujú masy. Mali by redukovať rozdiely medzi reflexiou a aktivitou. Transformácia „spoločného citu“ (z konzervatívneho na pokrokový) sa bude konkretizovať tak, ako bude prekonané rozdelenie medzi tými, ktorí myslia a nekonajú, a tými, čo konajú a nemyslia. Toto rozdelenie má na zreteli deľbu práce na intelektuálnu a manuálnu. Transformácia v kultúrnej oblasti okrem dôležitosti v podnecovaní a legitimovaní revolučnej aktivity smeruje aj k zrušeniu deľby práce. Ako píše Marx, „*deľba práce sa stáva skutočnou deľbou až od okamihu, keď nastupuje deľba materiálnej a duševnej práce. Od tohto okamihu si môže vedomie skutočne namýšľať, že je niečím iným, než vedomím jestvujúcej praxe, že skutočne niečo predstavuje bez toho, že by si predstavovalo niečo skutočné – od tohto okamihu je vedomie schopné emancipovať sa od sveta a prejsť k vytváraniu „čistej“ teórie, teológie, filozofie, morálky atď.*“⁵⁴. Agosti v duchu marxistickej tradície odmieta akékoľvek „umenie pre umenie“ alebo „čistú filozofiu“, ktorá by jestvovala mimo reálnych materiálnych vzťahov. Neuznáva teda kulturalistický prístup, ktorý pracuje s fenoménmi kultúry, nechápajúc materiálne a štrukturálne

⁵² MARIÁTEGUI, J.C. El hombre y el mito. In *Alma Matinal y otros estaciones del hombre de hoy*. Lima : Empresa Editora Amauta 1987, s. 27.

⁵³ AGOSTI, H.P. *Para una política de la cultura*. Buenos Aires : Ediciones Procyon 1956, s. 49.

⁵⁴ MARX, K. – ENGELS, F. Nemecká ideológia. In *Výbrané spisy v piatich zväzkoch*. Zv. 1, Bratislava : Pravda 1977, s. 231, 232.

otázky. Takéto perspektívy sú príznačné pre „kapitalistickú spoločnosť, ktorá generuje človeka čiastkového a fragmentárneho“⁵⁵. Protipólom k čiastkovému a fragmentárnemu človeku je „celostný človek, schopný zrastať všetky horizonty poznania, aby sa premenil na aktívneho člena spoločnosti“⁵⁶. Spomínaný celostný človek je človekom socializmu, pretože len v socializme dosiahne demokratizácia kultúrneho procesu plnú realizáciu. V socializme kultúra predstavuje vlastníctvo spoločnosti vcelku. Deľba intelektuálnej a manuálnej práce je prekonaná. Ako vyjadrujú ďalej Marx s Engelsom, „len čo sa totiž práca začína deliť, každý má určitý výlučný okruh činnosti, ktorý je mu vnútený a nemôže sa z neho vymaniť; je lovcem, rybárom alebo pastierom, alebo kritickým kritikom a musí ním zostať, ak nechce stratiť prostriedky na život – kým v komunistickej spoločnosti, kde nikto nemá nejaký výlučný okruh činnosti, ale každý sa môže vzdelávať v akomkoľvek odbore, celkovú výrobu riadi spoločnosť, a práve tým mi umožňuje robiť dnes to a zajtra ono, ráno loviť, popoludní chytať ryby, večer sa zaoberať chovom dobytka a po jedle kritizovať, podľa toho, na čo mám práve chuť, bez toho, že by som sa niekedy stal lovcem, rybárom, pastierom alebo kritikom“⁵⁷.

Oblasť kultúry je tak pre Agostiho „realizáciou humanizmu alebo integrity človeka“⁵⁸. Preto niet revolúcie bez transformácie vedomia a tiež niet plného rozvoja novej kultúry bez štruktúrálnnej transformácie, ktorá implikuje prekonanie spoločnosti rozdelennej do tried. Z toho vyplýva, že k revolučnému projektu prináležia systematické činy smerované k zápasu o „spoločný cit“, zakladanie nových vier a umocňovanie vyrastajúcich prvkov novej kultúry. Kľúčovú úlohu v tomto ideologickom boji zohrávajú intelektuáli, no boj za novú kultúru musí prevziať ľud. Politická kultúra je myslená ako bitka za novú hegemoniu, preto kultúru nevníma ako rozjímanie, ale ako aktívny čin.

Agosti včera a dnes

Agosti k nám prehovára zo vzdialenej krajiny, ktorú si len zriedka spájame s diktátorskými režimami, chudobou a neutíchajúcimi hlasmi, volajúcimi po dôstojnejších podmienkach života. Tak ako filozofie zvyšku latinskoamerických autorov je aj Agostiho hlas pre nás neznámy, do značnej miery zabudnutý alebo spochybnený prúdom nesúrodnej masy súdobých teórií. Akoby 20. storočie a jeho myšlienkové dedičstvo zostávali uväznené v kletke času a nemali právo vmiešavať sa do reflexii modernej, ba postmodernej doby, ktorej sme svedkami. Nielen Agosti, ale aj ďalší sú vnímaní ako filozofi prislúchajúci danému historickému obdobiu, ktoré však s tým našim má len pramálo spoločného. Ak sa teda chceme zamyslieť nad Agostiho prínosom do súčasných filozofických a kultúrnych diskusií, mali by sme sa najprv zaujímať o súvislosti našich odlišných epoch a ich historických špecifik. Človek 21. storočia má nezriedka sklon vnímať svoju realitu ako zásadne novú, ako diametrálne odlišnú od minulosti, ktorá je naproti súčasnosti stelesnená zväčša negatívnymi javmi. Ak aj kritizujeme dnešný spoločensko-ekonomický poriadok, chceme si akoby zachovať čistý štít, nekontaminovať naše vnímanie minulými pojmami

⁵⁵ AGOSTI, H.P. *Nación y cultura*. Buenos Aires : Catálogos 2002, s. 134.

⁵⁶ Tamže, s. 137.

⁵⁷ MARX, K. – ENGELS, F. *Nemecká ideológia*. In MARX, K. – ENGELS, F.: *Vybrané spisy v piatich zväzkoch*. Zv. 1, Bratislava : Pravda 1977, s. 234.

⁵⁸ AGOSTI, H.P. *Nación y cultura*. Buenos Aires : Catálogos 2002, s. 141.

a teóriami. Preto tak robíme často z radikálne nových pozícií, so snahou používať iný pojmový aparát, ktorý by bol vhodnejším na uchopenie týchto zložitých nejasných časov. A tak vznikajú najrozličnejšie teórie, prístupy a návrhy riešení, ktoré prispievajú k rozmanitosti myšlienkového náboja kritiky, no zároveň robia kritiku vo vzťahu k reálnej zmene impotentnou.

Už v mladosti sa Agosti nezdráhal prihlásiť k dedičstvu marxistickej teórie. Vo svojich postojoch však neustrnul, ale v duchu tejto tradície a dialektického prístupu, ktorý si osvojil, svoje myšlienky aj plodne rozvíjal. Azda je to dôsledný dialektický spôsob chápania sveta, ktorý môže byť pre nás inšpiráciou vracat' sa k jeho príspevku do diskusií o novej kultúre, revolúcii a socialistickej spoločnosti. Pretože nemožno povedať, že naša realita je radikálne odlišná od reality ľudí 20. storočia, že dnes už nemožno ponímať spoločnosť v rovnakých kategóriách, že už nejestvuje triedna spoločnosť, kapitalizmus ani vykorisťovanie. Nemožno tvrdiť, že naše východiská sú natoľko odlišné, že tie minulé strácajú význam. Realita Agostiho a naša súčasná majú spoločného menovateľa, ktorým je kapitalizmus. Fenomény, ktoré ovplyvňovali tvorbu tohto autora a na ktoré reagoval, prežívame v každodennom živote aj my, preto je aktuálne vracat' sa k Agostiho odkazu a aplikovať jeho postrehy a postuláty na našu vlastnú historickú skúsenosť.

Agosti sa zaoberal oblasťou ideológie, kultúry a literatúry. Tieto oblasti tvoria neoddeliteľnú súčasť spoločenskej štruktúry. Jeho pohľad preto nie je parciálny, ale robí si nároky na celostné uchopenie postavenia človeka v spoločnosti s cieľom aktívnej spoločenskej transformácie. A tvrdí, že jedným z kľúčových aspektov revolučnej premeny spoločnosti je zvädzanie ideologického boja v oblasti kultúry. V línii uvažovania Mariáteguiho a Echeverriú hovorí o dôležitosti vytvárania „spoločného citu“, ktorý povedie k transformácii spoločensko-ekonomických vzťahov. Ideologická oblasť je dôležitá, pretože legitimuje revolučnú požiadavku zmeny. Navyše, je priestorom, kde sa môže kumulovať spoločenský odpor alebo, naopak, utišovať revolučné vrenie.

Práve v súčasnosti môžeme v ideologickej oblasti sledovať zápas konzervatívnych a avantgardných prúdov. Dejiny Latinskej Ameriky sú spojené s koloniálnymi nárokmi sprvu Španielskej koruny, neskôr Spojených štátov. Krajiny tohto regiónu sú v ustavičnom zápase o budovanie vlastnej budúcnosti bez zotrvania v područí svetovej veľmoci. Kubánska revolúcia od roku 1959 je výrazným vzorom a ideovou baštou kritikov kapitalistických vzťahov a politikov snažiacich sa presadzovať socializmus. Ich ašpirácie sa neraz skončili vojenskými intervenciami, vystriedali ich fašistické diktatúry, alebo boli násilne potlačené a odstránení tí volební kandidáti, ktorí neprejavovali dostatočnú alebo žiadnu lojalitu k Washingtonu. Napriek početným neúspechom nadviazala na vzor kubánskej revolúcie Venezuela pod vedením Huga Cháveza. Bolívarovský proces vo Venezuele integroval aj ďalšie rozvojové krajiny ako Ekvádor alebo Bolíviu. Vznikla ALBA⁵⁹ – federácia latinsko-amerických štátov pre vzájomnú hospodársku pomoc – a zrodili sa početné programy zamerané na zlepšenie sociálnych podmienok života marginalizovaného obyvateľstva. V ideologickej rovine šlo o zápas socialistických myšlienok s neoliberalnou doktrínou. Práve neoliberalizmus a presadzovanie Washingtonského konsenzu vyhrotili situáciu a stanoviská obhajujúce pozície, že niet inej alternatívy ako kapitalistické vykorisťovanie, stali sa neudržateľnými. Výrazná osobnosť Huga Cháveza bola symbolom boja zneuznaných

⁵⁹ Alianza bolivariana para los pueblos de Nuestra América. V súčasnosti združuje 12 juhoamerických a karibských štátov, čo predstavuje približne 80 miliónov obyvateľov. Aliancia má vlastnú banku a v roku 2010 začala v medzinárodnom styku používať vlastnú virtuálnu menu SUCRE. Podľa slov Huga Cháveza „... má (ALBA) veľký význam (...) pretože už nejde o teoretický predpoklad, ale je to politická, teritoriálna, geopolitická platforma ekonomickej moci.“ (viac na <http://www.portalalba.org>).

za dôstojnejší život. Po jeho smrti sa tak vytvorilo ideologické vákuum, ktoré sa stalo bojiskom o akýsi patronát kritiky. Dnes sme svedkami zaplnenia tohto prázdneho miesta katolíckym náboženstvom. V roku 2013 bol do funkcie pápeža zvolený argentínsky kardinál Jorge Mario Bergoglio, ktorý si príznačne vybral pre svoj úrad meno František. Meno František, podľa Františka z Assisi, zástancu chudobných, jasne odkazuje na pápežovo poslanie na čele cirkvi. Pápež, ktorý vystupuje ako ochranca utláčaných a kritik ekonomickej doktríny, na ktorej však sama katolícka cirkev participuje, strháva na seba hlasy utláčaného obyvateľstva, a tým tlmí sociálne vrenie. Stretnutie Fidela Castra s Jorgem Bergogliom v septembri roku 2015 je jasným signálom zlučovania antikapitalistického socialistického boja za novú spoločnosť s „kritikou“ kapitalizmu Vatikánu. V spojitosti so zložitou situáciou na Kube, ktorá začala tzv. transformačný proces, tak možno vnímať stisk rúk Castra a Bergogliu za požehnanie kontrarevolučného ťaženia na ostrove. Spoločnosť však všeobecne považuje pápeža za svojho zástupcu v boji za spravodlivejšie spoločenské usporiadanie. Myšlienky socializmu sú aj vinou takejto ideologickej činnosti vytláčané na okraj a emancipácia sa topí v rojení o spásu a božej milosti. Revolúcia za daných podmienok stráca svoje oprávnenie, pretože nie je utvorený „spoločný cit“, nie je založená „viera“, a „mýtus“ nadobúda nie svetskú, ale nadpozemskú metafyzickú podobu.

Táto situácia však nie je statická a večná, ale ako vraví Agosti, realita je v ustavičnom pohybe, zmene, transformácii, a preto k nej treba pristupovať s ohľadom na dané špecifiká. Agosti opisuje ľudské dejiny ako cykly striedania jednotlivých období, charakterizovaných „sociálnym mierom“ a „sociálnou vojnou“, ktoré ústia do spoločenskej zmeny. Aj on, ako komunistický intelektuál, si kladie za povinnosť neprispôsobovať sa hlavnému prúdu, neizolovať svoje bádanie, ale myslenie zameriavať na aktívne pretváranie spoločnosti. Agosti v každom smere zdôrazňuje tvorivý potenciál človeka a stavia ho do centra svojich úvah. Je to práve človek, ktorý hýbe dejinami, ktorý ich tvorí a konštruuje. Aj z týchto stanovísk potom odmieta akýkoľvek „slepý determinizmus“, ktorý by chcel tvorivú ľudskú aktivitu okliesniť. Tak človek, ako ani kultúra, ktorú človek vytvára, nie sú striktno determinovaná ekonomikou. Podľa Agostiho si zachováva istú mieru nezávislosti a recipročne pôsobí na ekonomickú základňu. Tvrdiť opak by znamenalo nielen obmedziť sa na mechanické reprodukovanie života a dejín, ale zároveň by bolo znemožnením vývinu a emancipácie, ktorá sa začína už v revolučnom procese. Revolučným činom je teda aj podnecovanie nových prvkov kultúry, aj kritika spoločensko-ekonomického poriadku. V duchu slov Rózy Luxemburgovej, že „*najrevolučnejším činom je povedať to, čo je*“, môžeme potom tvrdiť, že revolúcia sa začína nabúraním ideologickej hegemonie vládnucej triedy a rozvíjaním prvkov alternatívnej kultúry. Práve táto činnosť sa napĺňa a je úspešná tak, ako sa znižuje priepasť medzi myslením a samotným konaním. Je súčasťou prevratu reálnych spoločenských vzťahov.

Oblasť, kde sú podobné snahy zreteľné, je napríklad okruh rodových problémov súvisiacich s emancipáciou. Ak by sme zastávali deterministické stanoviská, mohli by sme sa spoliehať na zmenu ekonomickej základne, ktorá by mala generovať automaticky a mechanicky zmeny v kultúrnej a spoločenskej oblasti. Teda mohli by sme predpokladať, že zrušenie súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov povedie k zrušeniu tradičných patriarchálnych vzťahov v rodine, spoločnosti, ba k zrušeniu tradičnej formy rodiny a etablovaníu aj iných druhov spoluzitia, ako len spoluzitie páru odlišného pohlavia. Feministický diskurz by sa mohol z tohto uhla pohľadu zdať márnny, pretože v daných kapitalistických vzťahoch nadvlády a panstva k plnej emancipácii nie je možné dospieť. Ak by sme zastávali podobné stanoviská, možno by dnes ženy nemali ani len základné práva. Na druhej strane, v dejinách socialistických revolúcií, hoci si možno všim-

núť pokrok aj v rodovej oblasti, k emancipácii žien alebo napríklad LGBTI ľudí úplne nedošlo. Na Kube bola ešte donedávna homosexualita neprijateľná rovnako ako v iných kapitalistických krajinách. Samozrejme, ani revolučný proces si nemožno predstavovať ako šibnutie čarovného prútika. Predpokladá v nových spoločensko-ekonomických vzťahoch tiež vývoj, pohyb a zmeny. Je dôležité zväzdať už teraz ideologický sociálny boj, diskutovať o problémoch a objavovať v skúsenostiach prvky novej kultúry, ktorá vyrastá v starých štruktúrach. Ekonomické zmeny budú vyjadrením „spoločného citu“ a spätne ho budú utvárať.

V centre pozornosti Agostiho koncepcie a emancipačných snáh stojí človek. Človek je tvorcom kultúry, dejín, spoločensko-ekonomického systému. Tvorba človeka je originálnym príspevkom do spoločenského boja. Agosti za každých okolností zdôrazňuje originalitu umeleckého diela, no pritom kladie rovnaký dôraz na vmiešavanie sa strany do tvorby umelca. Potreba zásahov strany sa vníma cez prizmu Agostiho chápania strany ako takej. Viac ako politický subjekt usilujúci sa o priazeň voličov Agosti vníma stranu ako kolektív, ktorý má zastupovať projekt socialistickej revolúcie. Preňho tvoria stranu komunistickí intelektuáli, ktorých spolupráca je nevyhnutná na vytvorenie jednotnej línie myslenia a konania. Kultúra je oblasťou, ktorá si zachováva istú mieru nezávislosti od ekonomických štruktúr a ktorá na ne spätne pôsobí. Je nevyhnutnou súčasťou revolučného boja a zároveň vplýva na ekonomické vzťahy. Dalo by sa však povedať, že tak ako hovorí Agosti o istej miere nezávislosti kultúry od ekonomickej základe, rovnakú mieru nezávislosti si ako intelektuál zachováva od svojej strany. Hoci prichádza do častých konfliktov s niektorými predstaviteľmi PCA, ktorým sa nezdá jeho myslenie, v duchu svojho presvedčenia o nevyhnutnosti intervencie strany do práce intelektuála sa zdráha opustiť rady PCA. Osud komunistických strán po páde ZSSR je však poznačený opúšťaním radikálnych revolučných stanovísk. Aj PCA prešla v 90. rokoch rôznymi mutáciami, ktoré sa odzrkadlili na obsahu programu.⁶⁰ Napokon upustila aj od svojho názvu „komunistická strana“. Aká je to potom strana, o ktorej hovorí Agosti? V jeho chápaní ide o kolektív ľudí, ktorí majú jednotný záujem. Združujú sa prostredníctvom strany a bojujú za práva utlačanej väčšiny, s ktorou sa identifikujú. Rozklad komunistických strán však urobil z komunistických intelektuálov osamotených vojakov v poli. Súčasný sociálny boj je poznačený dezilúziou z pôsobenia politických strán v širokom rozsahu, preto skôr ako v straníckej línii sa antikapitalistická kritika a sociálny boj uskutočňujú prostredníctvom fór a združení, ktoré nemajú politické ambície. Otázka však je, či budú mať takú silu a relevanciu, aby presadili socialistický projekt. Trieštenie opozície v jej vlastných radoch je históriou overená metóda eliminácie odporu, preto osudy komunistických strán sú nie len svedkami svojej historickej epochy, ale podporujú kapitalistickú dominanciu.

Sme teda svedkami neschopnosti mobilizácie, nejednotnosti smerovania sociálneho boja, ktorý sa odzrkadľuje tak v rovine praktickej, ako aj ideologickej. Nejestvuje dostatočne relevantná alternatívna kultúra, navyše, socialistické požiadavky odsúvajú do úzadia sami predstavitelia ľavicových politických subjektov. V oblasti intelektuálnej a ideologickej práce je tento posun zrejмый z opúšťania kritických stanovísk, ktoré sa okrem iného prejavuje v pojmovom aparáte. Ako už bolo načrtnuté, ani jeden boj nedospel do víťazného konca taktikou robenia ústupkov. Je

⁶⁰ V roku 1987 založila spolu s *Movimiento al Socialismo* (MAS) tzv. *Izquierda Unida* (Zjednotená ľavica), ktorá mala zjednotiť ľavicové politické snahy. V roku 1991 sa toto spojenectvo na základe vnútorných rozporov rozpadlo. V roku 1996 si pôvodná PCA zmenila meno na Partido Comunista Congreso Extraordinario – PCCE. Prijala aj nové insignie strany a zmenila názov straníckeho týždenníka. V roku 2007 sa stala časťou aliancie *Partido Humanista* zvanej FRAL – Frente Amplio para la Unidad Latinoamericana a v roku 2011 aliancie Frente para la Victoria (Front za víťazstvo).

namíeste položiť si teda otázku cieľov kritiky spoločnosti. Sú nimi nový „lepší“ svet? Nová kultúra a socialistická spoločnosť? Je vôbec relevantné požadovať v 21. storočí socializmus? Kladná odpoveď na túto otázku obsahuje rozpor medzi starým a novým, medzi rozjímaním a činom, ktorý načrtol Agosti, keď sa snažil priblížiť cyklus dejín na pomedzí dvoch pólov – „sociálneho mieru“ a „sociálnej vojny“. Odpovedať kladne znamená vystúpiť z radov pozorovania sveta a vstúpiť doň ako aktívny tvorivý človek.